

Tartalom

IGEHIRDETÉS	
Ittész János: Szavát tartó, hűséges Istenünk	1
EMLÉKEZÜNK	
Vajta Vilmos halálára	5
MEDITÁCIÓ	
Szabó József: Öregek evangéliuma	6
TANULMÁNY	
id. Magassy Sándor: Az Egyezmény (1948–1989)	9
Boleratzky Lóránd: Az állam és az evangélikus egyház közti 1948. évi egyezmény	23
Herényi István: Isten útja – ember útja	26
Hans Heinrich Schmid: A bibliaolvasásról	28
DOKUMENTUM	
Egy régi riport	31
BESZÁMOLO	
Kovács Péterné: Híradás egy találkozóról	35
Ittész János: A megvigasztaltak éneke	35
KÖNYVISMERTETÉS	
Zászkaliczky Péter: Óegyházi perikópák – Széljegyzetek Magassy Sándor könyvéhez	37
VERSEK	
Schol László négysorosai az Üvegszilánkok c. sorozatból	39
TARTALMI ÖSSZESÍTŐ	40

KERESZTYÉN IGAZSÁG

Az Ordass Lajos Baráti Kör negyedévi folyóirata
Független evangélikus teológiai és kritikai lap

Új folyam 40. szám – 1998. TÉL

Felelős szerkesztő: Ittész Gábor (tel.: 96-439-381)

Felelős kiadó: id. Zászkaliczky Pál (tel.: 1-383-1042)

A szerkesztőbizottság tagjai: D. Dóka Zoltán, Ittész János, id. Magassy Sándor,
Rózse István

Szerkesztőség: 9024 Győr, Liezen-Mayer u. 41.

Kiadóhivatal: 1114 Budapest, Bocskay út 10.

Csekkszám: Ordass Lajos Baráti Kör, Budapest – OTP XI. ker.
11711034-20081452

Nyomdai kivitelezés: FÉBÉ Bt.

Felelős vezető: Tóth Béla

HU ISSN 0865-2163 – Törzsszám: 1996/320 – Eng. szám: III./E1/20/1989

Ittész János

Szavát tartó, hűséges Istenünk

Apja, Zakariás, megtelt Szentlélekkel, és így prófétált: „Áldott az Úr, Izráel Istene, hogy meglátogatta népét, és váltságot szerzett neki. Erős üdvözítőt támasztott nekünk szolgájának, Dávidnak házából, ahogyan kijelentette azt szent prófétái által örök időktől fogva: hogy megszabadít ellenségeinktől, és mindazok kezéből, akik gyűlölnek minket; hogy irgalmasan cselekedjék atyáinkkal, és megemlékezzék szent szövetségéről, arról az esküről, amellyel megesküdött atyánknak, Ábrahámnak; és megadja nekünk, hogy ellenségeink kezéből megszabadulva, félelem nélkül szolgáljunk neki, szentségben és igazságban öelötte életünk minden napján.

Te pedig kisgyermek, a Magasságos prófétája leszel, mert az Úr előtt jársz, hogy előkészítsd az ő útjait, hogy megtanítsd népét az üdvösség ismeretére, bűneik bocsánata által, Istenünk könyörülő irgalmáért, amellyel meglátogat minket a felkelő fény a magasságból; hogy világítson azoknak, akik sötétségben s a halál árnyékában lakoznak, hogy ráigazítsa lábunkat a békesség útjára.” (Lk 1,67-79)

Zakariás, Keresztelő János édesapja éneklte ezt a himnuszt. Akkor éneklte, amikor beteljesedett az angyal által kapott ígéret, és Zakariás idősödő felesége, Erzsébet fiút szült, akit Jánosnak neveztek el. Az ígéretet kételkedve fogadó Zakariás jelül és intésül némaságra ítéltetett. De most végre megszólalhat, hiszen az ígéret valóra vált. S a dalra fakadó pap himnuszában Isten dicséretét hirdeti. Szentlélekkel telve teszi ezt, így éneke sokkal több, mint egy zsidó édesapa éneke, és sokkal több, mint egy – az őszövetségi törvény szerint – szolgálatát végző pap éneke. Ez a zakariási himnuszt immár Isten gyermekeinek örök éneke lett. És bár együtt örülünk Zakariással és Erzsébettel (milyen jó is mások örömeiben osztozni!), figyelmes szívvel azt is meghallhatjuk, hogy nekünk mit üzen Zakariás énekében Isten.

1.

Zakariás himnusza arról az Istenről tanúskodik, aki számon tartja ígéreteit. Zakariás ezzel ugyanazt mondja, amiről Isten emberei mindig is tanúskodtak. Amikor a próféták, az apostolok Isten hűségéről beszélnek, rendszerint ugyanerre gondolnak. Isten hűsége azt jelenti, hogy ő hűséges önmagához. Adott szavát megtartja, ígéreteit számon tartja, és előbb vagy utóbb valóra is váltja. Lehet, hogy Isten népe már régen elfeledkezett arról, amit Isten megígért. Lehet, hogy ezért a megpróbáltatások idején és a halál árnyékában csak siratóénekekre telik, de Isten már eközben is az ígéret megvalósításának útját járja, hogy végre felragyogjon a felkelő fény a magasságból... Zakariás neve is ezt hirdeti: Isten emlékezik. Mai korunkban, amikor olyan siralmasan mélyre süllyedt az adott szó értéke, amikor naponta szerezhethetünk tapasztalatot a már elhangzásuk pillanatában is hazug, mert komolyan nem vett ígéretekről, milyen jó ezt hallanunk, hogy nekünk ígéreteit komolyan vevő, számon tartó és azokat teljesítő Istenünk van.

Isten ígéretei nem hullanak a porba. Az ő ígéretei nem ígéretések, nem holmi választási vagy reklámkampány részei. Ő nem azért ígér, hogy így toborozzon híveket magának, akik érdekből aztán trónra ültetik őt. Isten azért ígér, mert

ígéreteivel jelöli ki szeretetének, irgalmasságának útját. Hogy még a legnagyobb, az üdvösség ingyen ajándéka se érje váratlanul, előkészítetlenül kemény szívű gyermekeiket.

Ez azt is jelenti, hogy Istenünk kemény, intő ígéretei sem hullanak porba. Azok sem maradnak betöltetlenül és végrehajthatlanul. Emlékezzünk csak Sódoma sorsára, a babiloni fogság nyomorúságára, a Jézust visszautasító zsidóságon végbe ment ítéletre. Vegyük számba az egyház történetének intő példáit, a kisázsiai gyülekezetek sorsától kezdve mind a mai napig...

Mégis most – ádvent vége felé, karácsony tövében – elsősorban ne a fenyegető próféciákra gondoljunk. Zakariás énekével Isten maga nyitja meg szemünket, hogy a boldog öregek, Zakariás és Erzsébet tiszta családi örömen túl meglássuk a sokkal többet és mérhetetlenül nagyobbat, a világ üdvösségének mindent átfogó örömét tervszerűen munkáló Isten hűségét, szeretetét.

Isten soha nem cselekszik váratlanul. Gondoskodik arról, hogy előzetes híradások jelezzék, mire készül. Ábrahám fiát, Izsákot, az ígéret gyermekét már megszületése előtt az ígéretek bölcsője ringatta. A szolgaságból való szabadulás hajnalát az éjszakában is hű örök hangja hirdette meg. Az idők teljességét, Krisztus Urunk születését is „régóta hirdették prófétabeszédek”. Ebből az következik, hogy Isten lépéseire fel lehetne készülni. S amikor megteszi őket, már nem kibogozhatatlan és megfeythetetlen talányt jelentenek a számunkra. Mennyi hitet erősítő felfedezést foszítja meg magát Isten népe, ha nem számol így Isten hűségével?

Van valami gyönyörűséges örök vonása Zakariásék történetének. Amikor először hallja gyermeke születésének ígérését az öregedő pap, kételkedik, bizonytalankodik. Ennek büntetése a jelül rászakadó némaság, a kényszerű csend. Amelyben nincsenek szavak, csak a mélyben kavargó gondolatok, s a lélek mélyén az ösvény, amit az ígérőtől a beteljesedésig végig kell járnia. Az ígéreteket halló emberszívnek mindig csendre, érlelődésre van szüksége. Ahogy Erzsébet szíve alatt áldott állapota kilenc hónapja idején engedelmszik a magzat, úgy járja végig Zakariás a némaság kilenc hónapja alatt az engedelmségre nevelő iskola stációit. Hogy Isten hűséges szeretetére rábízassák gyermeküket és magukat is. Ezért nem csodásítanak, amikor csoda történik; nem rendeznek hírverést, amikor az evangéliumot kell hirdetni; nem hallgatnak, de nem is gyűjtanak felületes dalocskákra, amikor Isten dicséretére himnuszt kell énekelni.

Ezt csak jól előkészített szívvel tudja megtenni Isten népe, mert csak így értheti meg Isten tetteit. Miközben ámulva és hálás szívvel csodáljuk az üdvösségtörténet lapjait tervszerűen író Isten keze nyomát, saját életünkben is rádöbbenünk: velünk is így cselekszik. Ezért kellene sokkal komolyabban vennünk azokat az ígéreteit, amelyeket személy szerint mi kaptunk tőle. Keresztségünkben, konfirmációi áldó igénkben, esketési ünnepünk meghitt örömeiben, sok ünnepi órán vagy éppen csendes percen mennyi személyes üzenetet hallottunk! És ő ezeket a szívünkbe suttogott szavait sem veszi kevésbé komolyan, mint világtávlatú terveire vonatkozó ígéreteit. A Keresztelő János születésére vonatkozó ígéret is becsben állt Isten előtt; de annak a másik születésnek ősi ígérete még inkább, amelynek glóriás himnuszát karácsony éjszakáján angyalseregek énekelték a betlehemi mezőn.

Hadd kérjem, s biztassam magunkat, vegyük végre komolyan Isten minden ígérését, és a már teljesítettek megvalósulását is. Mert ahogy tudjuk, ígéreteiről csak azok szoktak elfeledkezni, akiknek szánta, ő maga sohasem.

Egy pillanatra álljunk meg most azért, és figyeljünk arra is, hogy Istennek vannak intő üzenetei is. Az, akinek születése felett a boldog Zakariás örvendezik, Keresztelő János éppen Isten figyelmeztető üzenetének volt lánglelkű prófétája. Meghirdette, hogy a fejsze a fák gyökerén van, és közeledik a minden lehetőséget lezáró ítélet. Vajon, van-e jogunk erre az üzenetre úgy tekinteni, hogy az egyszer és mindenkorra el van felejtve, hogy a jánosi dörgelelemről elfeledkezett Istenünk? Nem kétséges, hogy ezt nem tehetjük meg! Még akkor sem, ha tudjuk, hogy az a „Karácsonykor Született”, Keresztelő várakozásával szemben nem az ítéletet, hanem „az Úr kedves esztendejét” hozta el (Lk 4,19), és így igazítja az övéinek a lábát a „békesség útjára”. A feltartóztatott ítélet ígérete is számon van tartva! Ennek tüzetől csak az a Másik óvhat meg bennünket! Ő, aki itt van, aki az ajtó előtt áll és zörget, aki szelíd szavával akar meggyőzni minket: Isten ígéretei igazak, és ha ő nekünk békességet, büntől való szabadulást és üdvösséget ígért, akkor erre az ígéretére építhetünk.

2.

Figyeljünk Zakariás énekében arra az üzenetre is, hogy *Isten mindig küldötteket választ, és őket használja fel* arra, hogy előkészítse népe szívét a vele való találkozásra, az ígéretek beteljesedésére. Nincs egyetlenegy olyan lépése, tette sem, amelyet ne készített volna elő. Ott álltak, állnak az ősidőktől kezdve mind a mai napig Isten népe útján az ő követői: angyalok, próféták, apostolok serege. S mindazok, akik az ő munkájába álltak be Isten népe történetének folyamán: reformátorok, igehirdetők, tanúságtevők, áldott emlékeztető neves és névtelen küldöttei Istennek. Ők azok, akik nem történelemlétkönyvekben, aktuálpolitikai elemzésekben, filozófiai tankönyvekben, a közvélemény elvárásaiban, éppen divatos ideológiákban keresték és vélték meglesni Isten ígéreteit és a beteljesedés jeleit. Ők azok, akik életüket tették és teszik arra, hogy Isten ígéreteire figyelő szívükkel megértsék, és szolgálatuk Istentől kapott elkötelezésével el is mondják a rájuk bízott üzenetet. (Nem kevesebb a reménységem a magam szolgálatára felől sem: vajha így hajlitaná szívemet, számát az egyedül neki való engedelmességre a mi Urunk!)

Dicsőséges a mutatóujjak szolgálatára! Idézzük fel most a nagy festő Matthias Grünewald híres isenheimi oltárképét! A művész zseniálisan találta meg azt a kifejező eszközt, amellyel Keresztelő János szolgálatát ábrázolta. A képen a golgotai kereszt alatt ott áll a Keresztelő, és a Megfeszített megtört testére mutat. De az az ujj! Az a páratlanul és valószínűtlenül hatalmasra festett mutatóujj! Ez a hírnökök, a követek, az igehirdetők feladata. Rámutatni, róla tanúskodni, aki az első karácsonyon megérkezett, és aki ma is az Eljövendő. Keresztelő János szolgálatára az üdvösség történetében páratlan volt, de a mai tanúk feladatáról mégsem gondolhatunk kevesebbet, mint azt, hogy e vonatkozásban az Keresztelő János-i szolgálat, és az is marad egészen Jézus Krisztus visszajöveteléig. S most a kedves Olvasótól, de minden igehallgató Testvéremtől is azt kérem, hogy így becsüljék meg Isten országának azokat a munkásait, akikre ma bízva ígéretei meghirdetését az Egyház Ura. De sosem nekik, sosem nekünk, sosem magunknak legyen dicsőség, hanem mindig és egyedül annak az Istennek, aki gondoskodik arról, hogy a tanúk láncolata ne szakadjon meg. Aki a mi életünkben is hatékonyá tette követői bizottságtételét, és aki ma sem szűnik meg ígéreteit számon tartani, azok valóra váltásán munkálkodni, és a beteljesedésre népet előkészíteni.

3.

Ha az áldott adventi időben így Isten ígéreteiről és az ő hűségéről hallunk, nem feledkezhetünk el arról sem, hogy *még nem minden ígéret vált valóra*, még nem minden teljesedett be! Van még hija az ígéreteknek. A mondat végén még nincs kitéve az írásjel, a jövő még nyitva áll. De hogy mi következik, az tudható! És az is tudható, hogy ami még nem teljesedett, az is valóra válik. Ami előttünk van, ahhoz közeledünk; a ránk váróhoz megérkezünk.

Addig még sokat bukdácsolunk. A halál árnyékának völgyében tán az utat is el-elvettük. A magunk és a mások sorsának, bűnének és harcainak a terhét hordozva, a célbaérés reménységében is megrestülve néha, milyen jó hallanunk, hogy Isten ígéretei nem hullanak porba. A közelgő kedves ünnep is arra figyelmeztet, hogy a hosszú várakozás, sok éjszakai örváltásnyi idő után, de felragyogott „a felkelő fény a magasságból”. S így a valóra vált ígéretnek egész sorát látva megerősödő reménységgel vallhatjuk, hogy Isten, aki elküldte szent Fiát a világ üdvözítésére, akit ünnepelhetünk, csodálhatunk, imádkozhatunk és segítségül hívhatunk, akiben testté lett az örök Ige, az az Isten szembejön velünk! Ezért megyünk eléje örvendezéssel, ahogy advent 4. vasárnapja biztat is bennünket.

Akik tudják, hogy az ő ígéretei igazak, hogy hűsége megmarad nemzedékről nemzedékre, azok nem a világ végét félik és várják rettegve, nem a titokzatos jövő bűvöli el őket. Ők tudják, hogy múlt időnk legnagyobb ígérete és reménysége, hogy a Nagy Találkozás még előttünk van. A második advent, az eljövendő ítélet félelmét a már valóra vált ígéretekben elnyert bőséges ajándék oszlatja: a Krisztusért kapott és igen bizonyos bűnbocsánat. Még nem minden ígéret teljesedett be, ez igaz. De ami még hátra van, az is közeledik. Ezért nem előle futunk, hanem feléje, és belekapcsolódunk Isten gyermekeinek imádságába: Jöjj, Uram Jézus!

*

Most Zakariással együtt énekelhetünk, és együtt mindazokkal, akik évezredek óta és a várakozás még hátra lévő idejében rázendítenek, és együtt zengik a Benedictust. Hiszen ez azoknak az éneke, akik jó reménységgel vannak Isten hűsége felől. Akik ugyan most még hitben járnak, nem látásban, de tudják, hogy megérkezik, aki megígérte, hogy eljön. S azt senki nem gondolhatja, hogy a minden más ígéretét teljesítő Isten csak ezt az egyet ne váltaná valóra...

*Minden kedves Olvasónknak szeretettel kívánunk
örömteli Karácsonyt és Isten áldásában gazdag
új esztendőt.*

A Keresztyén Igazság szerkesztőbizottsága

† Vajta Vilmos

1918–1998

Alig néhány hónapja köszöntöttük Vajta Vilmos testvérünket 80. születésnapja alkalmával, s már halálhírért kaptuk második hazájából, Svédországból. Hisszük, az örök hazába érkezett.

Kecskeméten született 1918. június 15-én. Egyetemi tanulmányait a soproni teológiai fakultáson végezte. 1940-ben történt lelkésszé avatása és rövid segédlelkézi szolgálat után a svédországi Lund egyetemén tanult ösztöndíjasként. Ott is doktorált „Az istentisztelet teológiája Luthernál” címen írt – később több nyelvre lefordított – munkájával. 1953-ban Genfbe került, ahol az LVSZ teológiai osztályának vezetésével bízták meg. 1964–81 között pedig a világszövetség strasbourgi Ökumenikus Kutatóintézetének igazgatója volt. Nyugdíjas éveit Svédországban töltötte, s ott érte Urunk hazahívó szava 1998. október 21-én.

Halálára gondolva nem méltatni szeretnénk őt, hanem megköszönni az egyház Urának mindazt, amit teológiai munkásságán keresztül mindannyiunknak adott.

Urunk adjon néki boldog feltámadást, szeretteinek vigasztaló békességet és mindannyiunknak élő reménységet!

*Az Ordass Lajos Baráti Kör
és a Keresztjén Igazság szerkesztőbizottsága*

Részlet Vajta Vilmos A keresztény igazság címen tartott előadásából

A keresztény igazság az evangéliumban valami hallatlant hirdet: Isten megigazítja az istentelent, Jézus Krisztus elszenvedi a bűn büntetését, magára veszi átkát, hogy megszabadítson a bűntől. Helyettünk, érettünk teszi. Szeretetből így szolgáltat igazságot. Ezzel indul el a teremtett világban az új emberélet korszaka, a gyógyulás folyamata. Hit által Krisztus és bennem: „Krisztussal együtt én is keresztre vagyok feszítve: többé tehát nem én élek, hanem Krisztus él bennem; azt az életet pedig, amit most testben élek, az Isten Fiában való hitben élem, aki szeretett engem, és önmagát adta értem.” (Gal 2,20.) „Gratis... propter Christum” (kegyelemből... Krisztusért). (Ág. Hitv. 4.) Ezt nevezi a reformatori teológiai *idegen igazság*-nak (iustitia aliena): Krisztus igazsága az enyém kegyelmi ajándék-ként. Elszenvedi a bűn átkát, a halált, de életre kel, hogy mi éljünk vele, benne, általa. Ezt nevezi Luther a „boldog cseré”-nek...

Szabó József

Öregek evangéliuma*

Lefelé tartunk...?

*Lefelé tartunk, mondják rólunk az emberek,
Ha fakul szemünk fénye és hangunk megremeg.
Sajnálkozó mosolyt is meg-megfigyelhetünk,
Amikor kihagy néha az emlékezetünk.
De bánkódjam miatta? Az óra leperereg,
S vár az az ország, ahol senki se lesz öreg.*

*Lefelé tartunk, mondják. Lépteink lassúak,
óvatosak... Nem várnak derűs, fényes utak.
Halkabb a szó csengése, nehezen halljuk már
és veszít melegéből a kedves napsugár.
De bánkódjam miatta? Ha dermeszt a hideg,
Vár az az ország, ahol senki se lesz öreg.*

*Lefelé tartunk, mondják. De biztatón ragyog
Felénk Isten mosolya: Ne félj, pajzsod vagyok!
Fáradt gyermeket hordoz erős égi kéz...
Szólít. Szava színarany és édes, mint a méz.
Mit bánkódjam, ha szívem Isten állítja meg,
Vár az az ország, ahol senki se lesz öreg.*

*Lefelé tartunk, mondják. Nem! Fölfelé megyek!
Hallom már a magasból a győztes éneket.
S látom, fehér ruhában királyi trón körül
Nagy nyomorúságból jött, boldog sereg örül.
Utam nem lefelé tart, csak a cél közeleg!
Vár az az ország, ahol senki se lesz öreg!*

Ismeretlen szerző után németből: Túrmezei Erzsébet

* * *

Az öregedő Pál szeretne súlyos betegségéből *meggyógyulni*. Istenhez fordul segítségért, de a fájdalmas kór csak tovább győtri, imádsága nem talál meghallgatásra. De ebben az elesett állapotában kapja Istentől a beteg öregek drága evangéliumát: „Elég néked az én kegyelmem!” (2Kor 12,9.)

* * *

* D. Szabó Józsefné szíves engedélyével közöljük férje hagyatékából. (A szerkesztő.)

Egyre szűkülő világ, a külső benyomások is csak tompítva jelentkeznek már. A távlatok vonzása elvész, sokszor a négy fal jelenti már a négy világtáját. Ebben a börtönné szűkült, kegyetlenül körülhatárolt kül-világban Jézus megnyitja a belső világ csodálatos távlatait: Menj be a te belső szobádba! (Mt 6,6.) És a magány sivár cellája az Istennel való találkozás csodálatos templomává lesz.

„Minek élek? Terhére vagyok környezetemnek, magamnak is. Kihull már kezemből minden munka. Nincs értelme, haszna, tartalma így az életnek!” – Mennyi ki nem mondott gyötrelmem és lelki fájdalom. De van egy szolgálat, amit csak üres kézzel lehet végezni, amihez nem kell erő, nem kell szerszám, s aminek eredménye mégis fölmérhetetlen: Kérjétek! Zörgessetek! (Mt 7,7.) A közbenjáró imádság szent szolgálata minden nap új feladattal és tartalommal töltheti meg az öregek „munkátlan” életét.

Milyen nehéz, amikor egész nap *egyedül* kell lenni. A postás csöngetése is eseményszámba megy ilyenkor. S ha este hazajönnek a fiatalok, jelenlétük mégsem oldja fel a magányt. Kortársak kedves látogatása után még inkább fáj az özvegyorsz magányossága. De a hit megragadhatja és átélheti Krisztus ígéretének valóságát: Íme, én tiveletek vagyok minden napon a világ végezetéig! (Mt 28,20.)

Emlékek kavargása. Milyen közel tud jönni, ami rég volt. Mintha csak tegnap történt volna. S hogy tud fájni az, amit elrontottunk, amiről bebizonyosodott, hogy Isten akaratának megszegése volt, s aminek következményeit jóvá tenni már nem lehet. – És a szép napok, soha vissza nem térő boldog órák emlékének fájdalma... A múlt nehéz terhei alól így oldoz fel Urunk: Megbocsáttattak a te bűneid! (Lk 5,20.) Az elmúlt boldogság fájdalma pedig a hálaadásban örömmre fordulhat: Áldjad én lelkem az Urat és el ne feledkezzél semmi jótéteményéről! (Zsolt 103,1.)

Kiszakad az öreg karosszék huzatja, megáll a régi óra a falon. Hol itt, hol ott jelentkezik a betegség, kopik a szervezet, fárad a szív. Külsőleg minden a lassú, *megállíthatatlan romlás jeleit* mutatja. – De belsőleg lehet másként! Nem szükség-szerű, hogy a lélek is együtt erőtlenedjék a testtel. „Nem csüggedünk, sőt, ha a mi külső emberünk megromlik is, a belső mégis napról-napra újul. Mivel nem a láthatókra nézünk, hanem a láthatatlanokra: mert a láthatók ideigvalók, a láthatatlanok pedig örökkévalók!” (2Kor 4,16–18.)

Hadikölcsönök, bombázás... Két világháború pusztulásában *mennyi érték* veszett el. Ami megmaradt még, az is lassan elfogy; az unokáknak egy kis meglepetés, meg az orvosnak is szoktak valamit adni. A kis nyugdíjból ilyesmire nem futja. – De Isten országának drága kincse övék lehet: „... mint szegények, de mégis sokakat gazdagítók, mint akiknek semmijük sincs, de mégis minden az övék!” (2Kor 6,7.)

Félelmek, aggodalmak. Egyre több gyász hír érkezik, a betegségek jelei is mindig aggasztóbbak. Minden este egy nappal közelebb a vég. Öntudatlanul is szorongat ez. De Jézus ezt mondta: „Ne nyugtalankodjék a ti szívetek, higgyetek Istenben és higgyetek énbennem. Az én Atyám házában sok hajlék van, ha nem így volna, megmondottam volna nektek. Elmegyek és helyet készíték nektek!” (Jn 14,1-2.)

Öregség
Szabó József verse

Fáradtabb az alkonyatod,
Álmatlanabb éji álmod,
Keservesebb a hajnalod:
Ez az öregség.

Jobban érzed árvaságod,
Többet gyötör a magányod,
Idegenebb a világod:
Ez az öregség.

Közelebb van, ami rég volt,
Távolabb van, mi tegnap volt;
Ez az öregség.

Ritkább mosoly, sűrűbb könnyek,
Ködbe süllyedt heggyek, völgyek,
Őszt lihegő öreg tölgyek:
Ez az öregség.

Messze maradt kicsi bölcső,
Szomszédba jött bús temető,
Megszüretelt üres vessző:
Ez az öregség.

Sok hívságok elmaradnak,
Igaz kincsek megmaradnak;
Napról-napra sokasodnak:
Ez az öregség.

Több csendesség, több békesség,
M megbocsátó szíves készség:
Ez az öregség.

Külső ember vénülése,
Belső ember épülése,
Isten elé készülése,
Boldog hazaérkezése:
Ez az öregség.

id. Magassy Sándor

Az Egyezmény

(1948–1989)

Ötven évvel ezelőtt – 1948. december 14-én – írták alá állami és egyházi vezetők azt a dokumentumot, mely 41 éven át meghatározta egyházunk helyzetét és szolgálatát. Az évforduló alkalmat ad arra, hogy megismerjük azt a szöveget, melyet megszületése után szinte sohasem idéztek, viszont szinte állandóan hivatkoztak rá. A kirajzolódó képet néhány fontos megnyilatkozással egészítjük ki, annak érdekében, hogy a mai olvasó is érzékelni tudja a külső és belső erők együttes romboló munkájának hatását.

1948

A dokumentum szövegét sajtónk azonnal közölte „Egyezmény a kormány és az evangélikus egyház között” címmel. A kiemelések az olvasók számára rögzítették a különösen fontos, illetve az egyház számára előnyösnek vélt részleteket.

„A magyar köztársaság kormánya és a magyarországi evangélikus egyház zsinatának 1948. december 8-án hozott határozatával kiküldött bizottság az állam és az egyház közötti viszony kérdésének mindkét részről óhajtott békességes és helyes rendezése céljából az alábbi megállapodást kötötte:

(1) A magyar köztársaságban az egyház helyzetének új rendezése céljából a magyar köztársaság kormánya és a magyarországi evangélikus egyház állandó közös bizottságot küld ki az új vallásügyi törvények – köztük elsősorban a gyermekek vallására vonatkozó törvény – javaslatának kidolgozására. Az új országos vallásügyi törvényeknek megfelelő módosításokat az egyházi törvényeken az egyházi törvényhozás végre fogja hajtani. A közös bizottság tagjainak számát az egyház részéről az egyház állapítja meg. A bizottság szakértő albizottságot jelölhet.

(2) A magyar köztársaság kormánya ez alkalommal is kifejezi, hogy elismeri és minden lehetséges és szükséges eszközzel biztosítja a vallásgyakorlat teljes szabadságát. A magyarországi evangélikus egyház pedig ez alkalommal is megállapítja, hogy a magyar köztársaság törvényhozása és a kormány a szabad vallásgyakorlatot mindezideig biztosította, védelmében részesítette, sőt azt az 1947. évi 33. tc. megalkotásával jelentősen kiszélesítette, az egyház személyi és dologi kiadásaihoz adott segélyezéssel pedig lehetővé tette az egyházi élet eddigi kereteinek fenntartását.

(3) A magyar köztársaság kormánya az egyházi élet szabad működése körébe tartozónak tekinti az egyház minden, a fennálló jogszabályoknak megfelelő hitbéli tevékenységét, így az *istentiszteletek tartását templomban, más erre alkalmas középületben, családi otthonokban és szabad téren; bibliórák tartását templomban, iskolákban, családi otthonokban, gyülekezeti házakban; az egyházi lapokban és önálló sajtótermékekben folytatott missziót; a biblia- és iratterjesztést; gyülekezeti és országos egyházi konferenciák, evangélizációs összejövetelek tartását, a kötelező iskolai vallásoktatást és a szeretetmunka végzését.*

Evégből megengedi, hogy az egyház mindenütt, ahol annak szüksége mutatkozik, az állami iskolák tantermeit és egyéb arra alkalmas helyiségeit, a tanítás

szabályszerű idején kívül, az iskolai hatósággal való megegyezés szerint és az átengedés folytán esetleg felmerült károk megtérítési kötelezettsége mellett, istentiszteletek, vasárnapi iskola, bibliáórák, énekkari és egyéb vallásos és egyházi összejövetelek és gyűlések céljára használhassa mindaddig, amíg az egyházközségek e célra szolgáló más épületekről gondoskodni tudnak.

(4) A magyar köztársaság kormánya az egyházi élet szabad működése körébe tartozónak tekinti továbbá az egyház önkormányzati tevékenységét (kormányzás, törvényhozás, közigazgatás és bíráskodás) azokban a keretekben és módon, amelyekben és amiként azt a tevékenységet a mindenkori államfői jóváhagyással ellátott egyháztörvények szabályozzák.

A magyar köztársaság kormánya tudomásul veszi, tiszteletben tartja és tiszteletben tartatja a magyarországi evangélikus egyháznak ama kötelezettségét, amely híveinek jóselekedetekre buzdítására, különösen a szegények, elhagyottak, árvák, agok gondozására vonatkozóan Krisztus parancsa és az egyház hitvallásai szerint reá hárul. Ezért szeretetintézmények fenntartásának, fejlesztésének és szeretetadományok gyűjtésének jogát biztosítja a fennálló törvényes rendelkezések keretében.

(5) A magyarországi evangélikus egyház kinyilvánítja, hogy anyagi tekintetben az 1848:20. törvénycikk alapján áll. A magyar köztársaság kormánya viszont kinyilvánítja készségét, hogy arra az időre, amíg az evangélikus egyház anyagi tekintetben megerősödik, a mindenkori állami jogszabályoknak megfelelő egyházi adózásból és gyűjtésekből származó jövedelmek kiegészítéseként egyházi államsegélyt folyósít az alábbiak szerint:

(a) *A személyi államsegély eddigi, a köztisztviselői fizetésekhez viszonyított mértékét a magyar köztársaság 1948. évi június hó 30-tól december hó 31-ig és onnantól kezdve 5 éven át biztosítja. A személyi járandóságoknak ez az összege 25%-kal csökken 1954. január 1-ével, a fennmaradó 75%-nyi összeg folyósítását biztosítja a kormányzat 1958. december 31-ig. 1959. január 1-től 1963. december 31-ig a jelenlegi államsegély 50%-át kell folyósítani, 1964. január 1-től pedig 1968. december 31-ig a jelenlegi államsegély 25%-át. 1968. december 31-ével minden államsegély megszűnik.*

(b) Rendkívüli kiadásokra szolgáló segélyként a kormányzat a személyi jellegű államsegély ezutáni évenkénti összegének ugyancsak évenként 10%-át biztosítja.

(c) A magyar köztársaság kormánya 1946. augusztus 1-e és 1948. július 31. között dologi államsegélyként az evangélikus egyház egyházi épületeinek helyreállítására, felszerelésére, építésére fordított államsegélynek egy évre elosztott összegét továbbra is folyósítja kizárólag egyházi épületek, tehát templomok, gyülekezeti házak, lelkeszi lakások építése és karbantartása céljára. A dologi jellegű államsegély is az előbbi kulcs szerint öt évenként csökken és 1968. december 31-ével teljesen megszűnik.

(d) Az esetleges egyéb címen eddig is folyósított államsegélyeket a fenti alapelvek szerint depresszív arányban kell folyósítani.

(e) *Az evangélikus egyházegyetem nyugdíjintézete tagjainak, ezek özvegyeinek és árváinak ellátására adott összegeket ugyancsak a köztisztviselők illetményének mértéke szerint, valamint az 1953. december 31-ig nyugellátásban részesítettek nyugellátását az állam viselni fogja.*

(6) A magyar köztársaság kormányának azt az elhatározását, hogy a nem állami jellegű iskolákat és a velük szervesen összefüggő internátusokat törvényhozás

útján államosítja, a magyarországi evangélikus egyház tudomásul veszi. Az evangélikus iskolák államosításának végrehajtása tekintetében az alábbi megállapodás lesz irányadó:

(a) A kormány az átvett iskolák és a velük szervesen összefüggő internátusok mindegyikénél szolgáló tanítói és az eddigi egyéb személyzet valamennyi tagját a szolgálati idejének megfelelően 1948. évi július hó 1. napjával kezdődő hatállyal állami szolgálatba átveszi.

(b) Az állam által átvett iskola és a vele szervesen összefüggő internátus épülete és az illetményföld az állam tulajdonába megy át, az 1948. évi május hó 15. napjáig keletkezett, bekebelezett vagy más módon kétségtelenül bizonyított terheivel együtt. Az ekörüli vitás kérdésekben az 1. pont szerint alakított bizottság megalkotása után a vallás- és közoktatásügyi miniszter dönt.

(c) *A kormányzat hozzájárul ahhoz, hogy a tanítói személyzetnek kántori funkciót ellátó tagjai a megállapodást követő két évig az eddigi feltételek mellett kántori munkakörüket továbbra is ellássák. A kántortanítói javadalomnak a kántori feladatokért járó földilletménye az egyház tulajdonában marad.*

(d) Az államosítás nem érinti a kizárólag egyházi célú nem közoktatási jellegű tanintézeteket, így a teológiai főiskolákat, lelkészképző intézeteket, diakónus- és diakonisszaképző intézeteket, misszionárusképző és bármiféle más egyházi munkásokat képző intézeteket.

A soproni teológiai fakultás és a vallás- és közoktatásügyi minisztérium között az eddigi jogviszony változatlan marad.

(e) A magyar köztársaság kormánya részben az evangélikus egyháznak a magyar közoktatás terén szerzett érdemei megbecsüléseként, részben pedig az újabb lelkésznevezések előképzésének biztosítására hozzájárul ahhoz, hogy a legerősebb történelmi hagyományokkal rendelkező iskolák közül a budapesti VII. kerületi evangélikus gimnázium és a IV. kerületi Deák-téri evangélikus leánygimnázium az eddiginél nem nagyobb keretben továbbra is egyházi iskola maradjon. Az elkövetkező évek során az eddigi keret eseti bővítéséről az 1. pont szerint alakított bizottság hivatott a kormánynak javaslatot tenni. E felekezeti iskola fenntartását az államsegélyes időszakban a magyar köztársaság kormánya ugyanúgy biztosítja, mint a jelen megállapodás 5/a pontjában biztosított személyi államsegélyeket, az államsegélyes időszak végeztével pedig fenntartása teljes egészében az egyházat terheli.

(f) *A magyar köztársaság kormánya elismeri és biztosítja az evangélikus egyháznak azt a jogát, hogy az állami jellegű iskolákban a kötelező vallástanítás továbbra is teljesen szabadon történjék.*

(g) A magyar köztársaság kormánya gondoskodik, hogy oda, ahol evangélikus istentiszteletet tartanak, az egyház előterjesztésére a lehetőséghez képest kántori, vagy levita teendőik végzésére képesített és vállalkozó evangélikus tanítót vagy tanítónőt nevez ki, vagy helyez át.

(h) *A miskolci jogakadémia esetleges megszűnése esetén az ott jelenleg működő tanárok jelenlegi helyzetüknek megfelelő elhelyezéséről az állam gondoskodik.*

(7) A magyarországi evangélikus egyház Isten szentírásbeli parancsolatának megfelelően istentiszteleti rendtartásában a jövőben is gondoskodik a Magyar Köztársaságért, az államfőért, a kormányért, az egész magyar nép jólétéért és békességéért mondandó könyörgésekről, továbbá állami ünnepeken Isten igéjével

és az egyház hitvallásával megegyező istentiszteletek tartásáról, egyben kötelezettséget vállal arra, hogy *énekeskönyvének új kiadásába ilyen alkalmakkor használható énekek is felvételessenek.*

(8) Az egyház a közoktatási ügyre vonatkozó törvényét az új állami törvényeknek megfelelően átalakítja.

(9) A még fennmaradó függő kérdések rendezésére vonatkozó javaslatok tárgyalása és előkészítése az 1. pont szerint alakított közös bizottság hatáskörébe tartozik¹.

Az aláírás aktusának bejelentése is megtörténik. A cikkben szerepel az Egyezmény ünnepélyes aláírásának pontos ideje: 1948. december 14. „Délután fél négy órakeresztélyes és újságírók között helyezkedtek el az aláírásra jogosítottak a vallás- és közoktatásügyi miniszter dolgozószobájában. Az Egyház részéről Túróczy Zoltán püspök és Mády Zoltán egyetemes felügyelő-helyettes voltak jelen, a Magyar Köztársaság részéről Ortutay Gyula miniszter és Kovács Máté államtitkár, valamint a jogügyi osztály vezetője.”

Túróczy Zoltán püspök szövege először. „Örömmel adok kifejezést afelett, hogy hosszú hónapok tárgyalása után, melyek mindvégig méltóságteljesen és ünnepélyesen folytak, elérkeztünk az evangélikus egyház és a Magyar Köztársaság között megkötött egyezmény aláírásának pillanatához. Jézus Krisztusnak is feltették egyszer, ha más formában is, az állam és egyház viszonyának kérdését. Krisztus válasza ez volt: Adjátok meg a császárnak, ami a császáré, és az Istennek, ami az Istené. Az azóta eltelt évszázadokban ez a kérdés állandósult. Örök probléma volt, hogy mi a császáré és mi az Istené. Hol van a határa a kettő igényének? Mi most mindenestre a Jézus Krisztus parancsa szerinti engedelmisségben, bizalommal és őszintén költjük ezt a megegyezést. *Ha ez az egyezmény nem volt hadviselő felek között lezajló aktus, ha nem üzletemberek között kialakult üzleti szerződés, hanem becsületes és őszinte próbálkozás arra, hogy tartsa hűségben az egyház azt, ami az államé, és az állam azt, ami az egyházé, úgy az építés következik ezután.*”

Ortutay Gyula miniszter is azzal kezdte felszólalását, hogy örül a hosszú hónapok során kölcsönösen megnyilvánuló készségnek, mely ebben az egyezményben ölt testet. „Utalt arra, hogy az a jelenet Krisztus életében, amit Túróczy püspök felidézett, a farizeusok kísértő próbálkozásának jelene volt. Ma tudjuk, hogy az, amit Túróczy püspök kíván, megoldható. Jó megnéznünk, hogy ki volt akkor a császár és ki ma? *Kié ma az államhatalom? Kinek az érdekét védi? A mai államhatalom a szegények, a dolgozók, a parasztok tulajdona. Az egyház ma a nép kormányával köti a megegyezést.* Az evangélikus egyház megtanulta és tudja jól a múltjából, hogy mi a vallásszabadság és a lelkiismereti szabadság üldözése. Nem a mi uralmunk az, amelytől üldöztetést kellett elszenvednie. Mi hoztuk a bevett, elismert és el nem ismert vallásfelekezettek közötti egyenlőség törvényét. A mi utunk a lelkiismereti szabadság útja. Mi a vallási, hitbéli, teológiai, dogmatikai kérdésekbe sohasem

¹ Evangélikus Élet 1948/3. számában ismerteti az Egyezmény teljes szövegét, melyet a Magyar Közlöny 1948. december 15-i száma tartalmaz. – Külön figyelmet érdemel, hogy az éveken át szünetelő lapot az iskolák és egyéb egyházi ingatlanok államosítása után indítja újra meg egyházunknak a szélsőbaloldali mozgalommal és az idegen elnyomó hatalommal kollaboráló köre a Luther Szövetség égisze alatt. Így érthető, hogy még csak a 3. szám jelent meg 1948. december 18-i dátumozással.

fogunk beleavatkozni. Segítse az evangélikus egyház a szociális igazság és a demokrácia iránti szeretetet meggyökereztetni. Nekünk csak egy feltételünk van: *A vallási ürügyek mögé bújó politikai méregkeverést ki fogjuk tisztítani ebből az országból. Aki viszont velünk együtt építeni akar, az megújulhat vallásos hitében is. Kifejezem örömmelafelett, hogy ezzel az egyezményvel hosszú évekre biztosítottuk az állami és az egyház barátságát.*²

Az éppen ez idő tájt történt kormányváltás is belekerül a lap híryanagába. *Dobi István* miniszterelnök bemutatkozó beszédében utalt az Egyezményre. „Az előző kormány mindent elkövetett, hogy rendezze a demokratikus állam és az egyházak viszonyát. Ezek a fáradozások eredményre vezettek a protestáns egyházak esetében, sikerült tartós megegyezésre jutni a református és evangélikus egyházzal, s ezek a megállapodások máris kezdik megteremteni a maguk gyümölcsseit mind az állam, mind a protestáns egyházak számára. Hogy milyen baráti szellemben folytak az állam és a protestáns egyházak tárgyalásai, arra vonatkozólag hadd hivatkozzam az evangélikus egyház most lezajlott zsinatára. A zsinaton *Tátrai Károly* zsinati tag az egész evangélikus egyház nevében köszönetét fejezte ki a magyar köztársaságnak azért az óriási áldozatkészségért, amelyet az evangélikus egyház és más egyházak iránt is tanúsított. A magyar kormány állja a megkötött megállapodásokat és rajta lesz, hogy az egyezmények szellemében híven fejlődjék a jövőben is a köztársaság és a protestáns egyházak viszonya”.³

Másik hetilapunk ugyancsak megemlékezik az Egyezmény ünnepélyes aláírásáról. Sajátos eltérései: (1) Nem ismerteti az Egyezmény szövegét, s a delegációk vezetőinek nyilatkozataiból csak a leglényegesebb mozzanatokot emeli ki. (2) A beszámolóba belekerül az a bővítmény is, mely szerint hosszú hónapokon át nem csupán komoly tárgyalások folytak, hanem *viták* is. (3) *Ortutay Gyula* miniszter beszédéből két részletet másként közöl. Az egyik eltérés: „Ha az evangélikus egyház a szociális igazság útján segít meggyökereztetni a demokrácia iránti szeretetet, (akkor) soha hitbéli kérdésekbe beavatkozni nem fogunk”. Vagyis: az állam fenntartja magának a jogot, hogy adott esetben – ha az egyház működése nem felel meg elvárásainak, akkor akár hitbéli kérdésekbe is beavatkozhatssék. A másik mondata is élesebb fogalmazásban jelenik meg: „De akik a vallás ürügye alatt politikai méregkeverést végeznek, azokat kitisztítjuk, még ha *Mindszenty palástja mögé bújnak is.*”⁴

² Evangélikus Élet 1948/3.

³ Evangélikus Élet 1948/3.

⁴ Új Harangszó 1948/45.; december 19. A cikk „K” szignálással jelent meg. – Az Egyezmény megkötéséig vezető út drámai részletei folyamatosan olvashatók a lap 1948/13–44. számaiban. Egyháznak vezetőit, intézményes munkáját sajtótámadások érik. Küszöbön áll az iskolák erőszakos államosítása. Májusban az idős és betegeskedő *Kapi Béla püspök* nyugalomba vonul. Utóda *Túróczy Zoltán* addigi tiszakerületi püspök lesz, akinek helyét – jelentős állami segédlettel – *Vető Lajos* foglalja el. Az iskolák államosításának legfőbb ellenzőjét: *Ordass Lajos püspököt* 1948. szeptember 9-én letartóztatják, majd hamis vádak alapján börtönbüntetésre ítélik. *Radnászy Albert* egyetemes felügyelő szolgálata is lehetetlenné válik. Helyét átmenetileg *Mády Zoltán*, majd a kollaboráns *Mihályfi Ernő* veszi át, aki már ekkorra megszervezi az egyházi vezetőváltáshoz szükséges élcsapatot (*Dezséry László, Gyimesi Károly, Gyöngyösi Vilmos, Tátrai Károly* vezetésével). *Mihályfi* augusztus 29-én a béri harangszentelési ünnepségen nyíltan követeli az egyház vezetőinek leváltását és egy új kurzus beindítását. *Dezséry* október közepén jelenteti meg

A továbbiakban a jubileumi esztendőк megnyilatkozásaiból idézünk.

1955

A szokásos „felszabadulási ünnepek” sorából kiemelkedik a 10. évforduló, melynek országos egyházi megemlékezéseit külön kiadvány is megörökítette.

Dezserý László püspök beszédében az Egyezmény az alábbi méltatást kapta: „További nagy ajándék, melyet a felszabadulás tíz évében kaptunk, a megegyezésünk az új magyar állammal. Ma már mindenki tudja, hogy milyen átgondolatlan és felesleges viták előzték ezt meg. Ezt az egyezményt teológiai alapon támadni nem lehetett. Csak a nép ellenségei támadták, mert nyilvánvaló volt, hogy államunk és egyházunk megegyezése az egyház részéről a nép államának elismerését jelenti. A nép ellenségei nyugodtan fenntartották volna azt a bizonytalanságot, törvényenkívüliséget és feszültséget, amelyet ők idéztek elő, s amelyben egyházunkat vezetni akarták, mert ez őket igazolta volna, akik azt bizonygatták, hogy az egyháznak csak a régi társadalmi rendben van életlehetősége. Istennek legyen hála, egyházunkban volt zsinat, mely a helyes teológiai alapon döntött, rendezte az állam és az egyház viszonyát, megkötötte az egyezményt, mely azóta is megvan és jól funkcionál”. A püspök hangsúlyozta azt is, hogy az Egyezmény nem kiszolgáltatottságot, hanem ezzel szöges ellentétben a teljes szabadságot adja meg. Véget vet egy hazug állapotnak, mely a „keresztény Magyarországnak” vallásos rendjéből következett, s mely a német kereszténynek mozgalmához tette hasonlóvá az egyházat Magyarországon. Az Egyezmény legfőbb jövőbe mutató ajándéka abban áll, hogy lehetővé teszi a törvény és evangélium tiszta hirdetését.⁵ Különösen feltűnő a beszéd hódolóan hálás hangvétele.

hírhedtté vált „Nyílt levelét”, melyben felvázolja az egyház „új, lehetséges útját” a kommunista államrend keretei között. Amikor tehát az Egyezmény megszületik, akkor egyházunk tapasztalt és megalkuvásra nem kapható vezetők nélkül, a megfélemlítettség légkörében, s a kiszolgáltatottság állapotában él. (*Ordass Lajos püspök* 1947 óta kiéleződő küzdelme az egyre brutálisabbá váló állami beavatkozásokkal szemben, félreállítására, letartóztatására és koholt vádak alapján történt elfűlése részletesen olvasható az „Önéletrajzi írások” I. kötetében, a 227–397. oldalakon). – Említést érdemel, hogy a *Lelkipásztor* c. szakfolyóirat már 1947-ben is gyakran késéssel, illetve összevont számokkal jelent meg, 1948-ban pedig kimaradt az összevont nyári szám is. Ebben az évben a *Harangszó Naptár* sem jelent meg.

⁵ Vö. Hazánk felszabadulásának tizedik évfordulója a Magyarországi Evangélikus Egyházban, 1945–1955. (Budapest, 1955. 15., ill. 15–16.). – Ez az igaztalan és testvérietlen megállapítás név nélkül ugyan, de félreérthetetlenül támadja *Ordass Lajos püspök* álláspontját, mely már 1948-ban vihart kavart a pártállami sajtóban, majd „a magyar kormány illetékes tényezője eljuttatta sajnálkozásának kifejezését a sajtóban megjelent támadó cikkek felett”. Az inkriminált *Ordass-nyilatkozat* az Új Hírek hűsvét utáni számában jelent meg: „Az evangélikus egyház álláspontja a legutóbbi napokban világosan kifejezésre jutott. Gondolok itt *Szabó József dúnán-inneni püspök* beiktatási beszédére, valamint az evangélikus egyház centenáriumi záróünnepélyére, amelynek során *Kapri Béla püspök* deklarációt olvasott fel *Tildy Zoltán* köztársasági elnök és *Ortutay Gyula* kultuszminiszter jelenlétében. *Ünnepélyesen megállapítottuk, hogy az egyházak és az állam sajnálatosan feszültté vált viszonyának rendezését kívánjuk, és kifejeztük együttműködési készségünket.* A magunk részéről ennek az együttműködésnek feltételei: az akadálytalan vallásszabadság, a vallás szabad gyakorlása, iskoláink fenntartása, az ifúság nevelése saját és állami iskolákban, az iskolán kívüli munkánk biztosítása, és végül a szeretet- és szociális munka

Az ünnepi ülés többi felszólalója külön nem említi meg az Egyezményt, de a megközelítésben általános vonás az állam és egyház között kiépült jó viszony hangsúlyozása. *Mekis Ádám* esperes például többek között ezt mondta: „Lelkészeink és presbitériumaink megtanulták, hogy magyar népünk minden ügye a mi egyházunk ügye, mert egyházunk az elmúlt 10 esztendő során mindig jobban és jobban összeforrott magyar népünkkel. Ezért megértik és természetesnek tartják, hogy lelkészeink, egyházi sajtónk, igehirdetéseink mindig többet és többet foglalkoznak a szocializmus építésének útján haladó hazánk és népünk minden aktuális kérdésével”.⁶

1958

Az Egyezmény 10. évfordulójával kapcsolatos megemlékezéseket sajátos kettősség jellemzi. Az évenként megjelenő Naptár cikkei legkésőbb az előző év őszéig szoktak elkészülni. Alig fél évvel az 1956-os forradalom eltiprása és a megtorlások kezdete után még nem sikerült az összes pozitív folyamatot visszacsorítani az egyházban. A Naptár cikksíriói között helyet kapnak még *Karner Károly*, *Wiczián Dezső* és *Sólyom Jenő* teológiai tanárok, a megemlékezések írói között pedig *Schulek Tibor*, *Scholz László*, illetve a 10 éves jubileumi írás szerzőjeként *Keken András* is. A cikk jellegzetessége, hogy szóba kerül ugyan az „Egyezmény szelleme”, de a hangsúly a konkrétumokra esik, melyek közé kerül a problémák sora, valamint a békesség törekvessége. „Az állam biztosítja az állampolgárok számára a vallás szabad gyakorlását, az egyház részére pedig mindazoknak a szolgálatoknak a végzését, melyek az egyház lényegéből és hivatásából következnek, tehát az ige hirdetését, a szentségek kiszolgáltatását, a megkereszteltet keresztyén hitben való oktatását, a szeretetmunka végzését. Ennek a szolgálatnak a végzésére az állam anyagi támogatást is nyújt, ötvenként csökkenő arányban, hús éven keresztül. Az egyház az Egyezményben, annak szelleme szerint, a következőkre kötelezte magát: (a) Tudomásul veszi és elismeri, hogy szolgálatát olyan államban végzi, mely politikájában, társadalmi életében és gazdaságában a szocializmust építi. (b) Szavával és erkölcsi súlyával támogatást nyújt az államnak a békesség megóvását és a jólét emelését célzó törekvéseiben. (c) Igéhirdetésével közvetve szolgálja az igazságos társadalmi rend felépítését olyan módon, hogy szeretetre, áldozatkészségre, becsületes munkára, törvénytiszteletre és hazaszeretetre buzdítja a híveket. Tévedés lenne azt hinni, hogy ennek az egyszerű és világos megegyezésnek az alapján az egyház és állam viszonya az elmúlt tíz esztendő alatt mindvégig zavartalan volt. A békesség olyan, mint az egyensúly,

akadálytalanságának az egyház részére történő biztosítása. Ezekből a feltételekből nem engedhetünk, mert az egyház lényegét és hivatásunkat tagadnánk meg ezáltal. Meg kell állapítanom, hogy az állammal kapcsolatos viszonyunkat négy évszázadon keresztül zsinatokon rendeztük, és ez legutóbbi 1934–37. évi törvényhozó zsinatunkon is megtörtént, amikor is egyházi törvényeinket az állam szentesítette. A mai államhatalom 1948. évi programjában szerepelteti az egyház és állam közötti viszony végleges rendezését, amit a fentebb említett kívánásaink értelmében örömmel veszünk”. (Új Harangszó 1948/16.)

⁶ Hazánk felszabadulásának tizedik évfordulója a Magyarországi Evangélikus Egyházban (1945–1955); Budapest, 1955. 21. – Felszólalt még *Weitler Rezső* esperes és *Pálffy Miklós* dékán is.

minden pillanatban újra és újra meg kell teremteni, s voltak olyan pillanatok, mikor ellankadt a figyelem és meggyengült a békességre irányuló szándék. Az Egyezmény ma is és a jövőben is olyan fundamentumnak látszik, mely biztosítja az egyház szolgálatának jogi lehetőségét a tőle világnézetében merőben különböző szocialista állam területén is. Azzal a jó reménységgel tekintünk a jövőbe, hogy az az állam, mely komolyan veszi alkotmányát, és az az egyház, mely hallgat a felsőbbség iránti engedelmességet követelő ígére, békességben élhet egymással, és együtt munkálhatja az igazságot és a szabadságot”.⁷

Év közben megtörténik Ordass Lajos püspök másodszeri erőszakos eltávolítása, s az új püspök, *Káldy Zoltán* visszatért a korábban bevált sablonhoz: „Hálával emlékezünk meg Istennek az Egyezményen keresztül gyakorolt gondoskodó szeretetéről, államunk minden irányú segítségéről, és arról a jó viszonyról, amely evangélikus egyházunk és magyar államunk között fennáll. Az Egyezményt a szabadság és szolgálat jegyében szeretnénk ünnepelni. Az egyház részéről szabadság és szolgálat kellett az Egyezmény megkötéséhez, az abban foglaltak eddigi gyakorlásához és kell most is annak további megtartásához”. A december 14-i ünnepélyről készült beszámoló pedig egyoldalúan emeli ki az állam jótékonyágát. Mihályfi Ernő országos felügyelő megnyitó beszédében így méltatja az Egyezményt: „Tíz évre azt szokták mondani, hogy az csak egy pillanat a történelem fejlődésében. Szerintem ez a tíz esztendő leendő idő ahhoz, hogy egy szerződés próbája legyen. A mi Egyezményünk kiállta ezt a történelmi próbát. Biztosította és biztosítja egyházunk életét a szocializmust építő társadalomban. Ezzel világra szóló példát mutatott. És ezt a példát érthetően nagy figyelemmel kísérik a nyugati országok egyházai, azoknak vezetői és tagjai. Népi demokráciánk tíz esztendő alatt megtartotta ezt az Egyezményt, sőt állandóan többet is adott egyházunknak, mint amire az Egyezményben kötelezve volt. Az Egyezmény lehetővé tette, hogy részt vegyünk egy új, igazságos társadalom építésében”.⁸

A november 4-én beiktatott *Káldy Zoltán* püspöki programjának ismertetésekor kitért az Egyezményre is: „A 10 éves évfordulón Isten iránti hálával felszabadultan elmondhatjuk, hogy az Egyezmény megkötése helyes és szükséges volt. Az állam biztosította az Egyezményben is a vallás szabad gyakorlatát, egyházunk különböző területeken való szolgálatát, és 20 esztendőre szóló anyagi segélyt nyújtott. Egyházunk részéről az Egyezmény elsősorban a magyar nép államának elismerését jelentette, s ezzel együtt arra való bizonyosságtételt, hogy egyházunk nincs az előző társadalmi rendhez és általában semmiféle társadalmi rendhez kötve. Az Egyezménnyel megszűnt az a bénító bizonytalanság, amelyben 10 évvel ezelőtt egyházunk az állammal való viszonyban élt, s egyházunk rálépett arra az útra, amelyet hitünk szerint Isten jelölt ki számára az új magyar világban. Jelentős volt az Egyezmény azért is, mert az egyház és állam szétválasztásának elvét valószínűsítette meg, amely feltétlenül megfelel a reformatori teológiának”. Ehhez

⁷ Evangélikus Naptár, 1958/59–60.

⁸ Evangélikus Élet 1958/50. – Figyelmet érdemel, hogy a megemlékezésekben kimondva vagy utalászerűen mindig helyet kap az állam „többlet-jósága” az államsegély változatlan mértékű folyósításával, hiányzik viszont annak elismerése, hogy az Egyezmény néhány pontját az állam soha nem tartotta meg, s hogy az egyház szolgálata csak a szisztematikusan szűkítések közegében folytatható.

kapcsolódik egyes állami – „egyházi” személyiségek állásfoglalása. Darvas József miniszter, mint a Déli egyházkerület felügyelője agresszív hangot használva kijelentette: „Az elmúlt tíz esztendő azt bizonyította, hogy azok járnak helyes úton, akik az Egyezmény szellemében dolgoztak és nem azok, akik az Egyezmény ellen. Még akkor sem ők voltak, ha közben az egyház ügyéről beszéltek. Különösen időserű, úgy hiszem, erre a gondolatra emlékeztetni éppen most, a magyarországi ellenforradalom kétéves évfordulóján. Az ellenforradalom szelleme egyházunk életében is sok zűrzavart, visszavonást okozott, és örülünk, hogy most, Püspök Úr megválasztásával és beiktatásával egyházunk élete nyugodt, normális keretek közé helyeződik vissza. Bizonyosak vagyunk abban, hogy Püspök Úr szolgálata, tevékenysége az egyház és a szocializmust építő magyar állam jó viszonyát szolgálja majd egyházunk és egész népünk érdekében”. *Mihályfi Ernő* országos felügyelő köszöntéséből az alábbi szakasz érdemel figyelmet: „A mi egyházunkra is szép és nagy feladatok hárulnak szocializmust építő társadalmunkban. De nem nehéz teljesíteni ezeket a feladatokat. Nem nehéz, mert ezek összhangban állnak az egyház hivatásával, rendeltetésével és népi demokratikus államunk minden lehetőséget biztosít arra, hogy az egyházak a maguk igazi életét szabadon és zavartalanul élhessék. Püspök Úr eddig is híve, munkása és építője volt annak az összhangnak, egyetértésnek, harmóniának, amely államunk, népi demokráciánk és egyházunk között egyre szilárdabb és zavartalanabb. Most magasabb poszton, megnőtt felelősséggel végezheti tovább ezt a munkát. Az ellenforradalom idején megpróbálták ezt a harmóniát egyesek megzavarni. Állapítsuk meg itt is, hogy nem az egyház tagjai, nem a hívők voltak ezek, bennük az egyetértés és a harmónia él, hanem egy kis csoport, akik kezükbe akarták kapartani az egyház irányítását. Ez a mai szép beiktatási ünnep is azt bizonyítja, hogy az ellenforradalomra épített kísérletük eredménytelen maradt, végleg lezárult, az egyházunk legfőbb vezetése Püspök Úrral megerősödve irányíthatja tovább jó úton, jó irányban egyházunk lépteit. A bizalom népünk vezetői, a kormány részéről – érezzük – teljes egyházunk iránt”. *Horváth János*, az Állami Egyházügyi Hivatal elnöke pedig a következőket állapította meg: „Az 1956-os ellenforradalmi események súlyos károkat okoztak az evangélikus egyházon belül, különösen a Déli Egyházkerületben. Azonban ezen a területen is felülkerekedtek azok a progresszív egyházi erők, amelyek képesek voltak és elég erősek, hogy leküzdjék a lutheránus egyházban meglévő restaurációs erőket, és segítsék normalizálni az állam és az evangélikus egyház viszonyát. Az természetes, hogy az államhatalom segítette és támogatta az evangélikus egyházban a haladó erők harcát. Ma már elmondhatjuk, hogy az evangélikus egyház és a magyar állam között normális jó viszony van, amely egyformán érdekében áll mind az egyháznak, mind az államnak.”⁹

Hosszú tanulmányt írt *Vető Lajos* püspök „az egyezmény történelmi és teológiai velejárói”-ról. Új elemként jelenik meg az Egyezmény hitvallási rangra emelése. Ezt olvassuk: „Miután ilyen nagy a jelentősége az Egyezménynek, majdnem olyan

⁹ Vö. Lelkipásztor, 1958/566–592. – A püspökiktatás dátuma is szimbolikus jelentőségű; ezt Darvas József döbbenetes egyértelműséggel mondta ki. Páratlan mozzanatként jelenik meg az az ítélet, mely Ordass Lajos püspököt és „kis csoportját” még az evangélikus egyházból is kitagadta.

formán emlegetjük, mint Hitvallási Iratainkat. És valóban, az Egyezmény lassanként úgy hat reánk, mint valami történeti dokumentum, amelyre hivatkozunk, de amelynek inkább a szelleme, mint a szó szerinti tartalma az értékes". A szöveget azért bírálja, mivel – szerinte – az aláíró egyházi képviselők egy végső soron elavult vallásgyakorlási rendszert akartak átmenteni a jövő számára. Vádaskodásai átlépik nemcsak a tisztességet, hanem még a jóízlés határait is. Hosszan és élesen támadja Ordass Lajos püspököt s a nevével fémjelzett teológiai irányzatot. Kiemeljük az alábbi mondatokat: „Vannak, akik előtt ma sem érthető, hogy nem tudtak huzamosabb ideig békében egymás mellett élni az ellenforradalmi egyházi vezetőség főemberei és a forradalmi munkás- paraszt kormány képviselői, holott mindkét fél hangoztatta, hogy az Egyezmény alapján áll. A magyarázat az, hogy az ellenforradalmi egyházi vezetőség a megszünt kereszttyén Magyarország kategóriáiban gondolkodott továbbra is, és így magyarázta az Egyezményt is, holott a mai evangélikus embernek, mint szocialista népköztársaságunk állampolgárának a szemével kell olvasnia és értenie az Egyezményt. De úgy is mondhatjuk, hogy nekünk, mint hívő evangélikus embereknek, s szocialista népköztársaságunk állampolgárainak, akkor lehet eligazodnunk a szocialista társadalmi rendszerben, ha egyszerűen bibliai alapokra helyezkedünk az állam és egyház viszonyát, de különösen az állam mivoltát, feladatát, hatáskörét és határait tekintve. Így értjük igazán az Egyezményt is, illetve annak »szellemét«, jelentőségét.”¹⁰

1968

A huszadik évfordulóval kapcsolatos megemlékezések sora már 1967 végén megkezdődött. Az Országos Egyház Presbitériuma december 28-i ülésén *Káldy Zoltán* püspök beszámolóit tartott a múlt és a jelen fontos kérdéseiről és a velük kapcsolatos egyházi feladatokról. „A reformáció 450 éves jubileuma mögöttünk van már, az Egyezmény 20. évfordulójának ünneplése pedig a közeljövők feladatai közé tartozik. A méltatás lényege abban áll, hogy az Egyezmény kiállta az idők próbáját, összeforrasztotta egyházunkat népünkkel, alapjává lett az állam és egyház közötti jó viszonynak, és kijelölte azt az utat, melyen az egyháznak járnia kell a közjó kiteljesedése felé. Kijelentette: »Lelkészeink túlnyomó része a presbiterek és gyülekezeti tagok nagyobb részével együtt ma már világosan látja, hogy helyes volt az Egyezmény megkötése, és azok a teológiai és egyházpolitikai szempontok, melyek az Egyezmény megkötésénél érvényesültek nem megalkuvásból és kényszerűségből erednek, hanem az egyház lényegének és szolgálatának az Ige fényében való felismeréséből és az Isten kezéből elfogadott szolgálat vállalásából. Azi is világosan látják, hogy minden más út az egyház számára nemcsak gyakorlatilag jelentett volna zsákutcát, hanem teológiailag is megalapozhatatlan lett volna. Történtek tévedések is az új úton, de Isten bűnbocsánata mindig elég volt arra, hogy a botlás után mindig talpra álljunk és tovább menjünk. Mindezt ma meggyőződéssel vallják lelkészeink. Kitűnt ez azokon az országos teológiai konferenciákon, melyeken mindenkinek megvolt a lehetősége ahhoz, hogy álláspontját kifejtse. Örülünk ennek a kialakult egységnek és bizonyosak vagyunk abban, hogy ez segíti egyházunk jó szolgálatát az eddiginél is jobban.«. Szólt a püspök

¹⁰ Vö. Lelkipásztor, 1958/593–604.

azokról a kevesekről is, akik nem értenek egyet ezzel az úttal. Utalt a tavaly nálunk tanult Kukkonnen finn teológiai hallgatóra, aki visszaélve a beléje helyezett bizalommal és sokszorosan megszegve Isten nyolcadik parancsolatát, rágalmazó cikket írt egyházunk életéről, szolgálatáról és vezetőiről. Cikkeiben az »ország csendesekre« hivatkozott, mint akiktől értesüléseit szerezte. Vannak tehát olyanok, akik egyházunkban rágalmaznak és félrevezetnek. »Ézért nekik természetesen Isten előtt kell elsőrendűen felelniök. De megkeressük a módját annak is, hogy feleljenek egyházunknak, törvényes felsőbbségünknek, egyházunk népének is. Nem fogjuk megengedni, hogy a koncepciójában megbukott, vereséget szenvedett egyházi reakció – bármilyen kis körű is az ma már – alattomosan zavarja egyházunk szolgálatát és külföldi egyházakkal való kapcsolatainkat.«¹¹

Az aktuálpolitikai felhangok és a konkrét fenyegetések hiányoznak *Pröble Károly* professzor előadásából, melyet 1968. június 7-én mondott el a finn–magyar lelkesítőkongresszión, amely egyben az „új teológia” legalaposabb és legszínvonalasabb alapvetését is jelentette. Beépíti okfejtésébe még a lutheri káték két fontos megállapítását is, és konfrontálja azokat a református teológiai állásponttal: „Eleinte – főként református hatásra – az a nézet terjedt el, hogy a keresztyén embernek ilyen esetekben hitből kell döntenie, vagyis hittel kell vállalnia, hogy döntése nem igazolható közvetlenül a Szentírás ígéjével. Nyilvánvaló, hogy ez sokszor szubjektívizmusba vezetett, és a hitetlenség vádja érte azt, aki nem tudott ugyanúgy döntenie. Egyházunkban azonban egyre inkább tisztáztuk, hogy amikor világi dolgokról, a világ problémáiban való eligazodásról van szó, akkor az emberi értelem szerepét sem szabad elfelejtenünk. Valljuk a harmadik hitágazattal, hogy »saját értelmemmel nem tudnék Jézus Krisztusban hinni«, de ugyanúgy valljuk az első hitágazattal, hogy »ő adta értelmemet«, s ezt az értelmünket Jézus Krisztusba vetett hitünk nem homályosítja el, hanem megvilágosítja. Ez az álláspont felel meg nemcsak a lutheri reformációnak, hanem a Szentírásnak is. Isten azért adott értelmet az embernek, hogy tájékozódjék a világban, és felelősen döntsön a világi kérdésekben. Ez alól a hívő ember sem kivétel. Az Isten Szentlelke által megvilágosított hívő embernek értelme segítségével kell tájékozódnia a világban, és így kell alkalmaznia Isten ígéjét. ... Tudjuk, hogy ez az út veszélyeket rejt magában, de nem kevésbé veszélyes a Szentírás ígéinek és a hitvallás tételeinek pusztá ismétlése sem. A farizeusok és írástudók a Bibliát idézik, és a sátán is a Szentírás szavait mondja, mégis szembenállnak Jézussal. Nyilvánvalóan ki vagyunk téve a tévedés lehetőségének, amikor az ige mai üzenetét keressük. Ez tesz minket alázatossá, hogy komolyan vegyük keresztyén testvéreink eltérő látását, és ez indít bennünket arra, hogy hívő és értelmes teológiai munkával ellenőrizzük döntéseinket és lépéseinket. Az is nyilvánvaló, hogy maga Jézus hozott minket ebbe a helyzetbe, amikor nem örök időkre formulázott és könyvbe foglalt tanítást adott egyházának, hanem embereket állított az evangélium szolgálatába. Embereknek kell órá nézve megtalálniuk az ige személyes és időszerű mondanivalóját. Ennek feltétele az, hogy az ige szolgája benne éljen korában és világában, együtt éljen az emberekkel és úgy figyeljen Jézus Krisztusra. Nincs más út az ige időszerű megszólaltatására. Az élő Úr Jézus Krisztus az élő ígét a világban élő emberek

¹¹ Evangélikus Élet 1968/2.

által szólaltatja meg. ... A sajátosan keresztyén és az általános emberi etikának ez a kettőssége és egysége igazított el minket új társadalmunk építésével kapcsolatos elvi állásfoglalásainkban és gyakorlati szolgálatunkban.”¹²

A szokásossá váló pártállami retorika eszközeit alkalmazza *Ottlyk Ernő* püspök megemlékező cikke. A fejlődéssel sőt magával az isteni rendeléssel szegül szembe mindaz, aki kritikusan szemléli a körülötte változó világot és annak hatalmas berendezkedését. Az alábbi idézet kellőképpen jellemzi a szemléletet: „Ha az Egyezmény szövegének egyes részletkérdései felett el is haladt az idő, változatlanul érvényben van és lesz az Egyezménynek az az alap gondolata, hogy egyházunk jó viszonyt kíván kialakítani államunkkal, s megtalálja helyét a szocializmust építő magyar társadalomban. Akik hazánkban egyházunk tagjai, egyben ennek az országnak munkás építői is. Ezek abban érdekeltek, hogy a világban végzett építő munkájuk és az egyházban megvallott keresztyén hitük között ne jöjjön létre lelkiismereti konfliktus. Ezeknek az evangélikusoknak és egyben magyar állampolgároknak elemi érdeke, hogy egyházunk megtalálja a maga útját a szocializmusban. ... Mindnyájunk feladata, hogy éberren őrködjünk az Egyezmény szellemének, alap gondolatának, egyházunk és államunk jó viszonyának zavartalanlásán. Ezt kívánja tőlünk a szocializmus államának vitathatatlan érdeme, amellyel felemelte a népet, amellyel felvirágoztatta hazánkat és amellyel a további fejlődés perspektíváját nyitotta meg előttünk.”¹³

1973

Az Egyezmény 25. évfordulóján természetesen a szokásosnál nagyobb ünnepségeket tartottak egyházunkban. Mivel a megemlékezések nem tartalmaznak új teológiai és gondolati elemeket, elég az alábbi összegezést idéznünk: „A Magyarországi Evangélikus Egyház Országos Presbitériuma az állam és egyház között kötött egyezmény huszonöt éves évfordulója alkalmából ünnepi ülést tartott. Az ünnepi előadást D. Káldy Zoltán püspök-elnök tartotta. Az ünnepi előadás főbb fejezetei a következők voltak: Ott és akkor – Saját tanításunk alapján – Vallásszabadság – A gyülekezetek – A társadalomban – A szocialista forradalom folyamatában szolgáló egyház – Az emberért – Nem idegenek – Jézus tényleges követése – Előretekintés. Az ünnepi ülésen jelen volt és felszólalt Miklós Imre államtitkár, az Állami Egyházügyi Hivatal elnöke. Felszólalt az ünnepi ülésen dr. Vámos József, a Teológiai Akadémia dékánja, Karner Ágoston országos főtitkár, Mekis Ádám esperes, püspökhelyettes és Garami Lajos egyházszervezési lelkész. Az Országos Egyház Presbitériuma az Egyezmény megkötésének huszonötödik évfordulója alkalmából nyilatkozatot fogadott el. Ennek befejező szakasza a következő: »A negyedszázados évforduló ünnepi órájában Isten iránti bizalommal és népünk iránti szeretettel nézünk a jövő felé. Tudjuk, hogy lényegében egy dologunk van: Krisztus hűséges követése, mert az Ő követésében oda tudjuk szálni magunkat a jövőben is embertársaink és szeretett népünk szolgálatára.«¹⁴

¹² Vö. „Hűs év teológiai problémái”; Lelkipásztor 1969/5–6. és 8., illetve 3–12. is.

¹³ Evangélikus Naptár, 1958/18–20.

¹⁴ Evangélikus Naptár, 1975/85. – Az Egyezmény s benne az állam és egyház rendezett viszonya jelentős helyet foglal el abban a három püspöki jelentésben, melyet a „Tovább a diakónia útján” címmel jelentetett meg ugyancsak 1975-ben az Evangélikus Sajtóosztály.

1978

A „fejlődési folyamat” újabb jele, hogy az állam és egyház közötti viszonyról az Egyezmény említése nélkül esik szó az egyes ünnepi megemlékezésekben vagy akár csak az időnként megtartott országos egyházi fórumokon, konferenciákon. Ebből a szempontból különösen érdekes *Káldy Zoltán* püspök-elnöknek az 1977. december 16-án tartott beszéde az Országos Közgyűlésen, melyből az alábbi részletet idézzük: „Az evangélikus egyház és az állam viszonya nem egyszerűen rendezett, hanem mindkét fél számára gyümölcsöző. Mind az állam, mind az egyház ezt a viszonyt különösképpen az utolsó két évben sokoldalúan vizsgálta meg, és ez lehetővé tette a kérdések újragondolását és olyan konzekvenciák levonását, amely még nyíltabbá tette a kapcsolatokat. Ez semmiképpen nem jelenti azt, hogy bármelyik oldalon az elvi kérdésben lenne valami változás. Változatlanul valljuk mi is és államunk is, hogy a keresztyén bázis, ha úgy tetszik világnézet és a marxista világnézet között ellentét van, és emiatt ideológiai konvergencia nem lehetséges. Ugyanakkor, miközben mindkét oldal ragaszkodik a maga elvi álláspontjához, nemcsak lehetséges, de szükséges is a jó politikai együttműködés egész népünk javára, a szocialista társadalom felépítése érdekében... Mindehhez nagyon hangsúlyosan tegyük hozzá, hogy államunk és társadalmunk magasrangú képviselői csak azért beszélhetnek ilyen nyíltan és megbecsüléssel az egyházakról, illetve az egyházak társadalmi szolgálatairól, mert magukban az egyházakban is olyan változások következtek be, amelyek nyomán az egyházak saját körükön belül legyőzték a visszahúzó erőket, s ennek nyomán tudnak pozitív szolgálatot végezni a szocialista társadalomban. Ez a helyzet is igazolja azt az egyházvezetést, amely hosszú idő óta maga is fáradozott az állammal való jóviszony kialakításáért, és biztatta a lelkészeket és gyülekezeti tagokat, hogy felszabadulttan vegyenek részt a szocialista társadalom építésében. Ezt a jóviszonyt akarjuk tovább is munkálni és továbbfejleszteni.”¹⁵

1988

Az Egyezmény 40. évfordulójának küszöbén *Nagy Gyula* püspök-elnök egyetlen általánosító mondatban köszönte meg az állam és ezen belül az Állami Egyházügyi Hivatal „sokszor megtapasztalt segítségét”, *Harmati Béla* püspök pedig éppenséggel mellőzte az eladdig kötelező köszönetmondást. Viszont mindketten megemlékeztek *Ordass Lajos* püspökről halálának 10. évfordulóján! Elismeréssel szóltak saját „reformtörekvéseikről”, melyeknek keretében számos üldözött egyházi munkás rehabilitációjára került sor.¹⁶

¹⁵ Evangélikus Élet 1978/3. A kipontozott részben Kádár János (MSZMP első titkár), Aczél György (MSZMP főideológus) és Míklós Imre (ÁEH-elnök) különböző nyilatkozatairól, cikkeiről esik szó, melyek elismerik az egyház pozitív szerepvállalását a szocializmus építésében. – Az 1977 végén megtartott közgyűléseken elhangzott egyházvezetői nyilatkozatokat is közli a lap 1978/1–2. száma. Ezekben is hangsúlyos elemként jelenik meg az Egyezmény korszakos jelentősége, valamint az utolsó évek ideológiai változásainak fontossága. – Az Országos Presbitérium december 14-i „Ünnepi határozata” – mely a püspöki állásfoglalásokhoz képest nem tartalmaz új elemeket – megtalálható az Evangélikus Élet 1978/50. számában.

¹⁶ Vö. Lelkipásztor, 1989/1–24.

Az Evangélikus Élet szerkesztőségi cikke ezzel szemben még a régi hangon szól. Történeti visszatekintésében megállapítja: „Az Egyezmény a múltó évtizedek során sem veszítette el jelentőségét. Lehet, hogy szavai az akkori idők kifejezés-módját mutatják, de alapállása, iránya és tartalma semmit sem veszített aktualitásából. Ma is sokszor beszélünk arról, hogy az »Egyezmény szellemében« rendeződnek kérdések. A nyitott kapu után kínálkozott az út, amely nem előre kicövekel, hanem lépésről lépésre épített út volt. De ezen az úton egyházunk felismerte lényeges feladatait, és talált lehetőséget arra, hogy bekapcsolódjon abba a közakaratra, amely az egész nép, az egész társadalom közös erőfeszítésének egy mederbe terelését, hazánk boldogulását célozta. Az Egyezmény nélkül ma aligha beszélhetnénk arról, hogy egyházunk segíthet társadalmunknak, hogy értékőrző és értékteremtő munkát végzünk erkölcsi-etikai, szociális és kulturális területen is, miközben fő dolgunkat tesszük, hirdetjük Jézus Krisztus evangéliumát, amely egyedül képes az embert igaz emberré, megújult életű emberré formálni.“ A múltó méltatása után egy ígélet fogalmazódik meg: az Egyezmény jelentőségéről további tudósítások jelennek meg egyházunk sajtójában.¹⁷ A történelem vihara azonban elfújta ezeket a terveket.¹⁸

Az Egyezmény négy évtizedes karrierje csendben véget ért. A Magyar Köztársaság kikiáltásának napján – 1989. október 23-án – a déli harangszó csendítette ki. Soli Deo gloria!

*Mulandó világnak múltó dicsősége,
E földi hívságnak tündöklő szépsége:
Tűnik ékességtek, és megcsal reménységtek.*

*Legfőbb jó az Isten, hozzá kíváncsozzál,
Soha múltó jőkban itt ne bizakodjál!
Lelkedet tekintsed, menny számára gyűjts kincset!*

(515. ének 1. és 5. v.)

¹⁷ Evangélikus Élet, 1988/50. (december 11.)

¹⁸ Naptáraink évenkénti „Krónika” rovata tartalmazta a lényegesnek ítélt eseményeket. Az 1988. júliustól 1989. júniusig terjedő időszak „Krónikája” egyáltalán nem említi az Egyezmény 40. évfordulóját, illetve az előtte és utána tartott ünnepeket vagy az Egyezménnyel kapcsolatos tudományos teológiai értékelések elkészülését. (Vö. Evangélikus Naptár, 1990/54–91.)

Boleratzky Lóránd

Az állam és az evangélikus egyház közti 1948. évi egyezmény

Ötven éve, 1948. december 14-én írták alá a Magyar Köztársaság Kormánya és a Magyarországi Evangélikus Egyház Zsinata által elfogadott egyezményt „az állam és az egyház közötti viszony kérdésének mindkét részről óhajtott békességes és helyes rendezése céljából”. Bár az egyezmény közös érdeket említ, nyilvánvaló, hogy annak megkötése elsősorban az államhatalom érdekeit szolgálta azért, hogy a kommunista fordulat megtörténtével az evangélikus egyházat is az ateizmuson alapuló szocialista államrend feltétlen kiszolgálójává kényszerítse.

Állami részről az evangélikus egyház részére történő hadüzenetre Mihályfi Ernő kabinetirodai vezető részéről Szabó József balassagyarmati püspöki beiktatásán került sor 1948. március 18-án,¹ melyet számos megbeszélés követett az egyház vezetőivel. Az egyházi iskolák államosítása ellen elsősorban Ordass Lajos püspök tiltakozott arra hivatkozással, hogy az egyház, de az ország lakosságának túlnyomó többsége is ezt hevesen ellenzi. Mivel a tárgyalásokon Mihályfi kijelentette, hogy az államosítás a kormány megmásíthatatlan akarata és itt nem egyezkedésről, hanem hatalmi kérdésről van szó,² a május 21-i, valamint június 11-i tárgyalások is holtpontra jutottak.

1948. június 16-án az országgyűlés nagy többséggel (230:63) elfogadta az egyházi iskolák államosításáról szóló 1948:XXXIII. törvényt, melynek alapján 6505 egyházi iskolát vettek el az egyházaktól; ebből az evangélikus egyházra egy jogakadémia, 14 gimnázium és középfokú iskola, illetve kollégium, 353 nép- és általános iskola, összesen 737 tanterem, 834 tanító és tanár, valamint 2119 kh és 326 n. öl méretű tanítói javadalmi és iskola fenntartását szolgáló földterület esik.³

Az egyház tagjainak megfélemlítése érdekében pedig az év augusztusában sor került Ordass Lajos püspök, Radvánszky Albert egyetemes felügyelő és Vargha Sándor egyetemes főtitkár letartóztatására, illetőleg – Radvánszky Albert kivételével, akit a tárgyaláson szívroham ért – két, illetve három évi börtönre való elítéltetésére koncepciók per keretében.

A reformátusokkal – ahol ellenállás alig volt – 1948. október 7-én került sor az egyezmény megkötésére, az evangélikus egyház zsinata pedig december 8-án fogadta el a reformátusokéhoz hasonló egyezmény-szöveget.

A szerződéses jogi formát az evangélikus egyház korábban alig néhány esetben – így a soproni hittudományi kar felállításakor 1923-ban és az amerikai püspöki karral kötött megállapodás során – alkalmazta. Az állam és az egyház viszonyának generális rendezésére most első ízben került sor szerződéses úton. Ez kétségkívül az egyház önálló jogalanyiségének tényére utal, azonban a külföldi példák azt bizonyítják, hogy az ilyen szerződéseknél az államhatalom túlsúlya kétségkí-

¹ Vladár Gábor: *Visszaemlékezéseim*. Budapest, 1997, 318. és köv. l.

² Ordass Lajos: *Önéletrajzi írások*. Bern, 1985, 288. l.

³ Rózse István: *A hullál árnyékának völgyében*. Budapest, 1997. 20. l.

vül érvényesül, a jogegyenlőség csak formális, az egyház rendszerint jogfeladásra kényszerül. Nyilvánvaló, hogy politikai megfontolások is, így elsősorban a „divide et impera” elvének az alkalmazása is az egyházak megosztását sugallta, hogy előbb az állami elképzeléseket magáévá tevő egyházzal kössék meg a szerződést.⁴

Az 1948. december 8-ra összehívott zsinatnak – a zsinatelőkészítő bizottság szerint – az volt a feladata, hogy „az állammal eddig folytatott tárgyalások alapján dolgozza ki az iskolák államosításával és az állam és az egyház közti viszony rendezésével foglalkozó egyezménytervezetet, tárgyalják meg a megválasztott zsinatelőkészítő bizottsággal és az így megállapított szöveget tárgyalják meg a kormánnyal s ezen a módon készítsenek el olyan egyezségtervezetet, amelynek elfogadása mind a zsinat, mind a kormány részéről várható.”⁵

Minden szerződésnek a kölcsönös bizalomra kell épülnie, amely jelen esetben hiányzott. Az evangélikus egyház vezetői elleni kirohanások, majd a vezetők letartóztatása és koncepciók perben való elítélése, a tüntetések, a sajtókampány a megfélemlítettség légkörét idézte elő. Túróczy Zoltán püspök maga mesélte, hogy a tárgyaláson a helyzet olyan volt, mint amikor a rabló az eléje helyezett pisztolyra történt utalással kívánja álláspontját nyomatékositani. A 63 zsinati tag végül is elfogadta a javaslatot, amelyen változtatni nem lehetett; egyedül Túróczy püspök javasolta, „hogy tétessenek lépések még további középiskolák vagy középiskolának meghagyása érdekében”,⁶ tudjuk azonban, hogy ennek a javaslatnak nem volt realitása.

Pacta sunt servanda. A szerződéseket meg kell tartani. Ha állami részről ezzel a szándékkal kötötték volna meg azt, hogy az abban foglaltakat meg is tartják, ez sokat segített volna az evangélikus egyházon. Sajnos még azok a pontok is a végrehajtás során az egyház kárára fordultak, amelyek a szerződéskötés kor elfogadhatónak mutatkoztak.

De nézzük nagy vonalakban az egyezmény fontosabb rendelkezéseit:⁷

Az 1. pontban foglalt „az egyház új helyzetének rendezése céljából” létrehozandó közös bizottság sohasem valósult meg. Ismeretes, hogy az 1952/53. évi és az 1966. évi zsinatok drasztikus változásokat hoztak az evangélikus egyház szervezetében, és azt az állami kívánságoknak megfelelően alakították át.

A 2. pontban az államhatalom a vallásgyakorlat teljes szabadságát biztosítja papíron. Tudjuk jól, hogy ez lényegében a templom falai közé szorult, s azt is, hogy a kelet-európai vallásgyakorlatba belefért az, hogy az államhatalom saját ideológiai propagandáját kifejtse.

A 3. pont taxatív soroja fel az egyházi élet szabad működése körébe tartozó területeket, köztük a kötelező vallásoktatást, az egyházi sajtó szabadságát stb. Sajnos a kötelező hitoktatást már 1949-ben megszüntették, az egyházi sajtó pedig gyakorlatilag cenzúra alá került.

⁴ Boleratzky Lóránd: *A magyar evangélikus egyház jog alapjai és jogforrásai*. Budapest, 1991, 240. és köv. l.

⁵ Egyházi Levéltár 951/1948 sz. alatt.

⁶ Országos Levéltár 215/1957, 180/1952 csomók.

⁷ Megjelent a Magyar Közlöny 1948. dec. 16-i 276. számában. – A szöveget lásd még *A magyar protestantizmus 1918–1948*. Budapest, 1987. 167–169. l.

Az egyházi önkormányzat biztosítására történő utalás is porhintés volt, hisz a lelkesítő állások betöltése gyakorlatilag állami ellenőrzés alá került a püspökökön keresztül, az 1957. évi 22. tvr. pedig a fontosabb egyházi tisztségek betöltéséhez előzetes állami hozzájárulást kívánt meg visszamenőleges hatállyal.

A 4. pontban biztosított diakóniai szolgálatot is korlátozták; 1951. november 30-i hatállyal három diakonissza anyagház felosztására került sor.⁸

Az 5. pontban az államhatalom 1968-ig biztosította az államsegélyt. Ez talán az egyedüli pont, amely a fenti határidőn túl is érvényesült. Persze legtöbbször szervilis megnyilatkozások közepette került sor az állami jótétemények értékelésére, amely az egyházi vezetőknek a segélyek elosztásánál igen erős befolyást biztosított.

A 6. pont az egyházi iskolák államosításáról szóló törvény tudomásul vételéről és arról szól, hogy a tanszemélyzetet átveszik állami szolgálatba.

Számos esetben csak formailag került sor az átvételre, és igen rövid idő múlva politikai okból sor került a volt egyházi pedagógusok elbocsátására. Milyen előrelátó volt Vladár Gábor bányakerületi felügyelő, amikor a megkötendő szerződésbe bele kívánta vetetni azt az állami kötelezettségvállalást, hogy legalább tíz évig nem bocsáthatják el az átvett személyt állásából – ezt a javaslatát azonban elutasították.

Ez a pont a Deák téri és a Fasori gimnáziumok egyházi iskolaként való meghagyásáról is rendelkezik. Ismeretes, hogy már 1952-ben Dezséry László felszerelésével együtt felajánlotta az államnak a két neves egyházi gimnáziumot.⁹

Különösen fájdalmas, hogy az evangélikus egyház egyetlen főiskoláját, a négy-száz éves eperjesi kollégium jogutódját: a miskolci jogakadémiát megszüntették, és átvett tanárainak egy részét rövid idő múlva elbocsátották az állami szolgálatból.¹⁰ Ennek a főiskolának az elvesztésével az evangélikus egyház szenvedte el a legnagyobb veszteséget, mert míg a római katolikusok és reformátusok az elvett főiskolák helyébe jogi karokat tudtak felállítani, a Miskolcon alapított állami jogi kar miatt az evangélikus egyházat ettől a lehetőségtől megfosztották.

Kicsit visszaérünk a meggyezéshez az egyezménynek az a pontja, hogy az állam nemcsak hogy megfosztotta az evangélikus egyházat szabadságától, még igényt is tart az államért és annak vezetőiért való könyörgésekre. Hogy fér ez össze a harcos ateizmussal?

Az egyezményben nincsen utalás annak mikénti megszüntetésére. Az állami szervek nyilván hittek a szocialista rendszer örökkévalóságában. De szerencsére Isten véget vetett a pusztában vándorlás negyven évének. A politikai helyzet megváltozásával a parlament 1990. január 25-én kelt határozata alapján Németh Miklós, a minisztertanács elnöke 1990. március 19-én az evangélikus egyház országos vezetőivel egyetemben közös megegyezéssel felbontotta a kényszerrel kizsárolt egyezményt.¹¹ Jogi szempontból kétségkívül helyesebb lett volna az egyez-

⁸ Terray László: *Állam és egyház a mai Magyarországon*. Koinonia, 1983.

⁹ Gyapay Gábor: *A budapesti (faisori) gimnázium története*. Keresztyén Igazság 1996/32. 30. l.

¹⁰ Ennek a cikknek a szerzője is hasonló sorsra jutott, s amikor az az egyik püspököt értesítette a szerződés megszegéséről, a válasz az volt, hogy az állam csak a tanárok átvételét, nem pedig az állásban való megtartását vállalta.

¹¹ Lásd szerző i. m. 246. l.

mény eredeti semmisségét megállapítani, hiszen a kényszer már a megkötéskor érvényesült, erre azonban azért nem került sor, mert az eredeti állapotba való visszahelyezést (in integrum restitutio) az államhatalom nem tudta volna vállalni, minthogy ennek keresztülvitele gyakorlatilag lehetetlen lett volna.

A fenti intézkedéssel véget ért az evangélikus egyház szomorú korszaka amely az egyházat a diakóniai teológia¹² idegen eszméjével az Állami Egyházügyi Hivatalon keresztül az állam járszalagjára fűzte, egykori szervezetét szétrombolta, megfosztotta vagyonától, iskoláitól és legfőképpen szabadságától.

Herényi István

Isten útja – ember útja

A budapesti Kápolna utcai evangélikus lelkészi hivatal megküldte számomra Veöreös Imre és Koczor Miklós kéziratát A harmadik és negyedik egyházi útról. Az első három út a pártállam idejére, a negyedik az államfordulat (1989) utáni időre vonatkozik. Mindketten hivatkoznak David Baer teológiai doktorandusz „Két válasz – három magatartás” címen ugyanezzel a témával foglalkozó előadására, így ezt is figyelembe kell vennünk az utak problémájának eldöntésénél.

Veöreös Imre szerint az első út Ordass püspöké volt, aki az ellenállást képviselte (az egyházi iskolák államosítása ellen). Koczor Miklós D. Ordass Lajos útját szintén az „oppozíció” útjának nevezi. Baer Ordass ellenállását egyrészt érthetetlennek tartja, másrészt megítélése szerint „rosszat még a jó eredmény érdekében sem szabad cselekedni”. „Ordass az iskolák államosításához azért nem volt hajlandó hozzájárulni, mert szerinte ez erkölcstelen lett volna”, mert az iskola, a nevelés és oktatás az evangélikus erkölcsiség alapjait adja.

Ordass Lajos tudta azt, hogy az egyházat *egyedül Isten mentheti meg*. És ez így is történt. A kommunizmust nem mi, hanem Isten buktatta meg, Ő szüntette meg ezzel egyúttal az egyház elnyomását is. Ezt, úgy gondolom, mindenki el tudja fogadni. Bizonyos, hogy Ordass Lajosnak mind az iskolák államosítása elleni magatartása, mind az állammal való együttműködés megtagadása etikai forrásból fakadt. Az egyház kizárólag etikus pályán mozoghat mindenfajta tevékenységében. Baernek abban igaza van, hogy „a cél szentesíti az eszközt” etikátlan. (Finis sanctificat media.) Keken András *Deák téri esték* című könyvében ezt idézi: „Nincse igaza Jézusnak, aki szerint ördögöt ördöggel nem lehet kiűzni... a legjobb cél is torzzá válik a torz eszközök alkalmazása miatt.” (71. o.) De idézem Tamás István hírlapíró *Anno Domini 1985–1995* című könyvének 152. oldalát, ahol Mindszentynek az iskolák államosításával kapcsolatos magatartásáról beszél ekként: „Ma is van olyan felfogás, amely szerint az ellentéteket simábban, hajlékonyabban is el lehetett volna intézni. *Nem lehetett volna*. A szovjet hatalom az egyház halálára, a vallás elpusztítására esküdött, eszmevilágában a vallás ugyanazt jelentette, mint

¹² Vajta Vilmos: *Kritikai megjegyzések a diakóniai teológiához*. In: *Amíg időnk van*. Válogatott írások. Budapest, 1998. 212–225. l.

Hitlerében a zsidóság. *Kiirtandó*. Mindszenty ezt pontosan tudta, évekkel előtte le is írta. Az összecsapásba nem harci vágy vitte, de emberi tulajdonságából következően vállalta. Semmi kétsége nem volt, hogy ebben a küzdelemben ő elbukik. Abban sem, hogy *végül Isten ereje legyőzi a sárkányt.*"

Ordass Lajos azért nem választotta a megalkuvás (kompromisszum) útját, mert mestere, a Názáreti Jézus soha, semmikor és senkivel meg nem alkudott. De nem kell ahhoz teológusnak lenni, hogy erkölcsi értelemben az alkut etikusnak ne fogadjuk el. Hamvas Béla *Scientia sacra* című művében (205. o.) ezt írja: „Aminek eredete nem az evangéliumi lét, antikrisztusi. Szellemiekben kompromisszum nincs, semlegesség még kevésbé.” Ordass Lajos magatartása nem érthetetlen, hanem tisztességes, erkölcsös, szilárd és Jézus követésén alapul.

Veöreös Imre szerint a második út Dezséry püspöké. „Bár céljának szívből az egyház érdekeit tekintette, és ebben sok mindent elért, mégis a kommunista párt szekerét tolta.” Koczor Miklós árnyaltabban fogalmaz. Dezséry irányát „konformizmusnak” nevezi, az ezt követő Káldy-rendszert a diakónia teológiájával jelzi, amely mintegy folytatása volt a Dezséry-rendszernek, csak bizonyos szempontból másként. Koczor elismeri, hogy Káldy „püspöksége kezdetén számos értékes személyt sújtó lépése után, a vele politikailag elkötelezettségét vállalókat... támogatta.” (Opportunisták) Az előbbieket „a teológiai munka és az egyházkormányzás magaslataira emelte. Az ellene érzékelhetően nem fordulókat pedig hagyta csendben dolgozni gyülekezetükben. Közben egyházunk klerikalizálódott... pusztult, jelentősen gyengült.” David Baer csak áttételesen foglalkozik Dezséry irányával és azt kollaborációnak értelmezi. A fentiekre válaszul csak azt lehet mondani, hogy a kollaboráció útja, a teljes megalkuvás bűn volt. Nem bizonyos az a Veöreös-féle állítás, hogy Dezséry az egyház érdekeit tekintette, jelleméből a karrierizmus – mint ahogy Káldy jelleméből – sem hagyható ki. Koczor helyesen ismeri el, hogy Káldy püspöksége kezdetén az Ordasst követőket a legkülönbözőbb módon váltotta le. Ezt kívánta az Egyházügyi Hivatal Ordass Lajostól is, és akkor maradhatott volna a püspöki székben. Ő azonban etikus volt és egy ilyen lépést erkölcsstelennek tartott. Kétségtelen, hogy Káldy a vele egy követ fűjőkat támogatta, sőt előléptette, nem egy mai vezető köszönheti neki kiemelt szerepkörét. A diakóniai teológiáról Vajta Vilmos lerántotta a leplet. Úgy gondolom, ez a teológia a tudományosság magasságát nem érte el. A közben meghozott új zsinati törvények pedig elriasztók.

A harmadik út volt Túróczy, Szabó és Veöreös Imre útja. Ez a megalkuvás útja volt. Dezséry rendszerétől legfeljebb csak visszafogottságával tért el. Az út azonban nem volt erkölcsös, annak ellenére, hogy ettől az irányzattól a jóindulatú tévedést nem lehet megtagadni. Kétségtelen, hogy Túróczytól és követőitől távol állt a karrierizmus.

Veöreös szerint a negyedik út: „békéljünk meg egymással” (Koczornál a harmadik) a legjobban hasonlít a régi „harmadik úthoz”. „Ez a gyülekezetek lelki-szervezeti megerősítésére, iskoláink, egyházi szervezeteink keresztény szolgáltatási hangsúlyára, az evangélizációs missziói munkára teszi a hangsúlyt. Ez a front a legszélesebb egyházunkban, de annyira szervezetlen, hogy vezető egyéniségeit sem említhetjük jó lelkiismerettel.” Bizonyos, hogy a Veöreös-féle harmadik úthoz ez az irányzat van legközelebb, különösen a megalkuvás útján. Ők nem az állammal, hanem a mostani egyházi vezetőséggel kötnek kompromisszumot a „békél-

jünk meg egymással” alapján. Ennek hátterében állnak „a múlt rendszerben is első vonalban működő esperesek és egyházunk újrászervezett központi gazdasági ügyintézői. Jelentős intézkedő erőt biztosít számukra a nagymértékű külföldi gazdasági segítség s a hazai állami támogatás szétosztásának lehetősége. Érdekes módon – írja tovább Koczor – általában a püspökhöz fordulnak anyagi segítségért a lelkészükön keresztül a gyülekezetek. Ez az irányzat ugyanakkor hangsúlyt helyez az iskolák mozgalmas életére, a társadalmi események egyházi szolgálataira (Ordass Lajos emlékünnepe Lakitelken?), a püspöki szolgálat reprezentációjára.”

Ha végigtekintünk az eddig elmondottakon, azt kell megállapítanunk, hogy mind a három dolgozat tartalmaz pozitív elemeket. Végso következtetésként a következőket szögezhetjük le:

- az egyház fennmaradása Isten gondviselésének a műve,
- jó célt csak jó eszközökkel szabad megvalósítani, a megalkuvás nem etikus,
- az egyházban az egységet meg kell valósítani.

Javasolom Veöreös Imrével egyetértve a különböző irányzatok összehívását. Először az egyes irányzatok képviselőihez kell felhívást intézni (Benczur, Veöreös, Dóka, Zászkaliczky Pál, ifj. Cserháti, Harmati), hogy írásban fejtsék ki álláspontjukat, majd ezeket egymásnak küldjék meg. Ezt követően Harmati Béla hívja össze a fentieket testvéri megbeszélésre és állásfoglalásra, az egység érdekében.

Hans Heinrich Schmid

A bibliaolvasásról*

Számtalan ember nyúlt már életének derűs vagy nehéz óráiban a Biblia után. Eligazítást vártak tőle Isten dicséretéhez, de erőt, vigasztalást, bátorítást is, és útmutatást a keresztyén élethez. Sokan meg is találták, amít kerestek. Mások azonban, bár itt és ott felütötték a Bibliát, csalódtak. A Biblia úgyszólván néma maradt a számukra. Nem szólt hozzájuk.

Nem szabad, hogy ez elbátortalanítson bennünket. Ellenkezőleg: ez figyelmesé tehet a Bibliának egy fontos, alapvető jellegzetessége iránt. A Biblia [ugyanis] mindenekelőtt egy idegen könyv. Egyrészt abban idegen könyv, hogy egy számkra idegen korból származik, és idegen emberek idegen nyelven írták. Ez megnehezíti a Biblia megközelítését, de egyúttal figyelmen kívül nem hagyható kifejezése annak, hogy a bibliai Istennek egészen konkrét dolga van azzal a korrall, amelyben az embert megszólítja. Ebben egyúttal nagy ígéret is van arra nézve, hogy ez az Isten, ha felnyitjuk Bibliánkat, éppen ilyen konkrétan kezd megszólítani bennünket is, a mi korunkban és a mi nyelvünkön.

A Biblia azonban abban is idegen könyv, hogy olyan üzenetet közvetít, amire az emberi gondolkodás magától nem jutna el. Ezért nem csupán a formája, hanem elsősorban az üzenete idegen a számunkra. Azonban éppen ebben jut kifejezésre,

* Részlet H. H. Schmid *Kleine Bibelkunde* c. munkájából (Theol. Verlag, Zürich, 1981.). A szerző szíves engedélyével.

hogy olyan igazságról beszél, amely nagyobb, mint az ember, több, mint az ember gondolkodása, és gondolkodását formálni akarja. Örüljünk, ha a Biblia közvetlenül megszólít bennünket. De megfigyelhető, hogy ez a közvetlenség veszélyeket is rejt. Mindenekelőtt annak a veszélyét, hogy csak azt halljuk ki a Bibliából, amit már előbb is tudtunk, vagy hogy csak azt halljuk meg, amit hallani akarunk.

A Biblia idegensége éppen így tartogat számunkra valami jót és ígéreteset. Aki ennek az idegenségnek nekigyürkőzik, és a Bibliával alaposan megismerkedik, valami új és ismeretlen dolgot fog megismerni. Az emberi élet alapkérdéseivel és alapvető tapasztalataival fog találkozni, amelyek még ma is gondot okoznak nekünk. Megfigyelheti majd, hogy a bibliai tanúk Isten előtti felelősséggel hogyan foglalkoztak ezekkel, és milyen megoldásokra jutottak. S meg fog lepődni, hogy ezek közül a megoldások közül milyen sok lehet éppen ma ismét aktuális.

Így talán éppen az ótestamentumi őstörténet, amely az emberi bűnről olyan behatóan beszél, fog rávezetni bennünket saját lényünk józan értékelésére, és megszabadítani néhány hamis illúzióntól. Ábrahám révén fogunk rájönni, hogy milyen is az az élet, amelyik egészen Isten ígéretére hagyatkozik. A Zsoltárok, a Példabeszédek vagy Jób könyve fog felbátorítani bennünket, hogy hétköznapi tapasztalatainkat Isten elé vigyük, és így önmagunkat és Isten hozzánk fordulását jobban megértsük. A prófétáknál Istennek azzal az oldalával [arcával] fogunk konfrontálódni, ahol Isten nemcsak a jó Isten, hanem az, aki tőlünk életünkre nézve számvetést követel. Jézuson pedig feltáru előttünk, hogy a szó végső értelmében mit jelent az igazi emberlét, és hogy Isten maga hogyan hordozza ezt az emberlétet.

Mindenesetre mindez nem egyszerűen hullik az ölünkbe. Be kell dolgozni magunkat a Biblia gondolkodásába és tanúskodásába, és át kell állnunk annak gondolkodására és tanúskodására. Akkor fog az a maga teljességében feltárulni a számunkra.

Az ilyen tanulmányozás különböző módokon valósulhat meg. A következő utalások csak javaslatok, amelyek sokféleképpen változtathatók.

Kezdetként elővehetünk olyan textusokat, amelyek nagyobb csoportokon belül összehasonlíthatók. Például zsoltárokat, Jézus példázatait vagy vitabeszédeit. Figyelmesen elolvassuk őket. Megpróbáljuk a problémát, a situációt vagy a kérdést kiemelni, amelyből kiindulnak. Megfigyeljük, hogy ezek a textusok az olvasót milyen mozgásba akarják belevonni, és megpróbáljuk ennek átadni magunkat. Szamba vesszük, hogy hol nyerünk több világosságot, és szamba vesszük azt is, hogy mi az, ami idegen számunkra. Nem csak egy zsoltárt, nem csak egy példázatot, nem csak egy vitabeszédet olvasunk el, hanem kettőt, hármat vagy négyet ezekből. Összehasonlítunk, figyelünk a párhuzamokra és a különbségekre, s meg fogjuk látni, hogy milyen eleven az üzenet, amiről a Biblia tanúskodik. Megtapasztaljuk, hogy a kérdések, amelyek emitt nyitva maradtak, amott válaszra lennek. Lesz, ami idegen marad a számunkra. Ne toljuk félre ezt, hanem hagyjuk meg problémának, kérdésnek, amit a Bibliának teszünk fel – talán olyan kérdésnek, amit önmagunk felé kell irányítanunk. Magunkkal visszük ezt más textuscsoportok feldolgozásába. Különösen az Ótestamentumból maradhatnak egyesek megoldhatatlanok. Ha összevetjük az ilyent az Újtestamentum bizonyágtételével, meglátjuk, hogy az Újtestamentum miben valóban új, és hogy mégis hogyan tételezi fel az Ószövetséget. Megkérdezzük a textusokat arról, hogy *hogyan* szólnak az em-

berről, és hogy hogyan s miben tapasztalják meg Istent, az ő segítségét és igényét. És megkérdezzük magunktól, hogy hogyan ismerjük fel ezekben önmagunkat. Talán már itt megtapasztaljuk, hogy így gazdagabb lesz a gondolkodásunk, hogy sok dolgot megtanulunk másként nézni, s hogy életünk új távlatokat nyer.

Később terjedelmesebb szövegcsoportokat vehetünk elő. Talán az evangéliumok egyikét választjuk ki. Azt nyomozzuk, hogy hogyan ábrázolja Jézust. Ha az egyik evangélium Jézus-ábrázolását a többiével összehasonlítjuk, mindenekelőtt azt vesszük észre, hogy itt nem egyszerűen Jézusról beszélnek, hanem hogy az evangéliumok sokkal gazdagabbak. Fel fogjuk fedezni, hogy a különböző evangéliumokban különböző Jézus-képek lépnek eléink. Azt mutatják meg, hogy az őskeresztyén gyülekezet hogyan fáradozott azon, hogy Istennek a világban és a világon végzett munkálkodását Jézus személyén mindig újra láthatóvá tegyék.

Forduljunk még egyszer a zsolnárokhoz. Ez a könyv a Biblia énekeskönyve. Közülük sokat még ma is minden további nélkül utánamondhatunk. Arra vezetnek rá bennünket, hogy tapasztalatainkat Isten előtt rendezzük és megragadjuk. Megszabadítanak bennünket attól, hogy mindig csak önmagunkra tekintsünk. A dicséretekből megtanuljuk, hogy életünk szép tapasztalatait ne tekintsük magától értetődőnek. A panaszdalok utat mutatnak, hogy a szenvedésben ne essünk kétségbe, hanem éppen abban is Istenhez ragaszkodjunk.

Vagy vegyük elő az Ószövetség egyes történeti könyveit. Ezek abban egészen egyszerűek, hogy Izrael történetének eseményeit beszélik el. Valamivel nehezebbé válnak, ha nemcsak arra figyelünk, amit elbeszélnek, hanem arra is, hogy *hogyan* tudósítanak az eseményekről. Mint az evangéliumok, az ótestamentumi történeti könyvek sem csak tényeket rögzítenek. Elbeszéléseiket sokkal inkább úgy alakítják, hogy az elbeszélés jellegéből érthető legyen, hogy Izrael a maga történetében hogyan tapasztalta meg Istent. Éppen egy olyan korban, amely Istent a történelemből messzemenően kizárta és az embert sorsával magára hagyja, adódnak ezekből is alapvetően fontos biztatások.

Ha az Újtestamentum valamelyik kisebb leveléhez vagy egy prófétai könyvhöz fordulunk, akkor látjuk meg talán a legvilágosabban, hogy hogyan szól bele egy bibliai irat egy egészen konkrét szituációba. Éppen itt lesz érdekes, hogy a helyzetet és a problémát hogyan kezelik, és hogyan értik meg Isten ígérését és igényét.

A Bibliában a legnehezebbek közé tartoznak a páli levelek. Az elbeszélő elem szinte teljesen hiányzik belőlük. Ezek a levelek differenciált és részben komplikált megfontolásokat tartalmaznak a Krisztus-történes jelentőségéről.

Hogy a páli levelekben egy s más csak nehezen érthető, az már magában az Újtestamentumban olvasható (2Pét 3,16). És mégis ezek is a bibliai üzenet kellős közepébe tartoznak. Így nem feledhető el, hogy a reformátoroknak éppen a páli bizonyágtétel újrafelfedezése alapján sikerült a középkor egyházával szemben az eredeti Krisztus-üzenethez visszahívni az egyházat.

A Bibliának nem kell hétpecsétes könyvnek maradnia. Arra vár, hogy foglalkozzunk vele. Kész arra, hogy kincseit nekünk is továbbadja. Élünk mi ezzel az ajánlattal?

Németből fordította: Ittész Gábor

Egy régi riport

1990-ben a TV2 riportere emlékműsört készített Ordass Lajosról. A cél Ordass kétszeri félreállításának ismertetése és értékelése volt. A négy megkérdézzel folytatott beszélgetést korabeli dokumentumok, filmhíradók és újságcikkek bemutatása kísérte. Itt most a beszélgetés anyagát ismertetjük egy amatőr felvétel nyomán. Akkor azt hittük, a riport kezdete lesz egy múltat feltáró sorozatnak. Nem így történt, mert a múlt itt maradt és nem engedte magát feltárni. Annál fontosabb, hogy közismertté tegyük a feladhatatlan remény első lépését. Az anyag különös értéke özv. D. Ordass Lajosné emlékezése. Azóta Isten már őt is hazahívta. – *A szerkesztő.*

D. Ordass Lajosné: 1948-ban Mihályfi Ernő azt mondta, próbáljam rábeszélni az uramat, hogy egy kicsit simulékonyabb legyen. Azt mondtam, én nem tudom az uramat rábeszélni. Én mindig is azt mondtam, hogy ő tudja mit csinál. De hát miért nem? – mondta – Főtisztelendő asszony, csinálok magából egy könnyűipari minisztert! – Belőlem?! – mondtam – Énnekem van őt miniszterem! Én nem érek rá! Mire ő: Hogyhogy őt minisztere? – Úgy – feleltem – hogy van négy gyerekem és a férjem!

Dr. Boleratzky Lóránd: 33 évig volt de jure püspök. Ebből azonban valójában csak 5 évig volt tényleges püspöke a Déli Kerületnek, illetőleg azt megelőzően a Bányai Egyházkerületnek. Két alkalommal tették őt félre. Először 1948-ban.

Riporter: Mik voltak valójában az okok, amiért elítélték?

Terray László: Nyilvánvalóan az, hogy ő nem volt hajlandó önkéntesen lemondani az egyházi iskolákról. Ez a kérdés akkor már több év óta, 47 óta legalábbis, aktuális kérdés volt Magyarországon, és mindenki tudta, hogy az iskolákat az állam el akarja venni. 1948 júniusában erre vonatkozólag törvényt hozott az országgyűlés, ami ellen nem lehetett tiltakozni, mert ez országgyűlési határozat volt. De a hatóságok, vagy mondjuk, a hatóságok tárgyaló felei vagy megbízott emberei azt kívánták, hogy az egyház önként ajánlja fel az iskoláit. Erre Ordass nem volt hajlandó. Ő azt mondta: ha tőlünk elvesznek valamit, hát vegyék el, de önként mi nem ajánljuk fel.

Dóka Zoltán: Mindenki tudta, hogy az Ordass elleni valuta-per hamis dolog, és nem azért történik, mintha valami igazságmorzsa is volna ebben a vádban, hanem azért, mert ő olyan kemény dió volt az állam egyházpolitikája számára, akivel nyíltan és közvetlenül nem tudtak elbánni. Benne nem volt semmiféle megalkuvás és félelem, tehát hamis úton kellett őt félreállítani.

D. Ordass Lajosné: Azzal vették őrizetbe és vitték be az uzsorabíróságra, hogy 250 000 dollárt sikkasztott az uram.

Riporter: A 48-as pernek mi volt az első olyan jele, amit érzékelni tetszett?

D. Ordass Lajosné: Az örökös fúrás. Mindig valami, valami nem volt jó. Ezt nagyon észre lehetett venni. Amikor 47-ben kint volt Amerikában, akkor itt, Pesten már hat ember – nem mondok neveket – összefogott ellene. Éppen lent voltunk Révfülöpön nyaralni, s egy vasárnapon, amikor kijöttünk a templomból, pár lépésre tőlünk ott is együtt láttam a hat férfit. Úgy elgondolkodtam, hogy ezek vajon mit beszélnek meg, mert nagyon összedugták a fejüket. És amikor hazajött

az uram, akkor el is mondtam neki, hogy miket láttam. Ő azt mondta: igen, tudomásul veszem. Bizony, ez is nehéz volt. Szóval tulajdonképpen így kezdődött.

Riporter: S hogyan folytatódott?

D. Ordass Lajosné: Nagyon csúnyán folytatódott. Tessék azt elképzelni, hogy eljöttek az uramhoz és házkutatás volt először is. Ott abból az íróasztalból mindent kiszedtek. Az uram kapott két nagyon szép táskát kint Amerikában. Azokat teletöltték különböző iratokkal, főként kéziratokkal, amiket később biztosan jó lett volna felhasználnia. De hát elvitték. Azzal jöttek, hogy fegyvert vagy valutát keresnek. S akkor az uram megmondta nekik: tessék, kérem, rendelkezésre áll a lakás, de ha valamit találnak, akkor azt önök hozták, mert itt sem valuta, sem fegyver nincs. Erre azután szépen elmentek. Elvitték a két táskát. Őt nap múlva értük mentem, de akkor már nem voltak meg. Nem tudom, hogy hova tették. Pedig nagyon sajnálom ma is. Na de hát nem baj! Nem ez a lényeg! Hanem az volt a lényeg, hogy amikor eljöttek, megmondták: hát véletlenül rászaladhat egy autó a járdára, hát vigyázzon! Úgyhogy attól kezdve az uramat nem engedtem egyedül menni az utcára. Mindig volt vele valaki. De hamarosan elvitték a Csokonai utcába, onnan pedig a Márkó utcába. Persze előre meg volt írva ez a per, és végig kellett csinálni. Utólag én a Csajtai ügyészt vagy bírót, aki vezette a pert, őt sajnálom. Kardos János bácsitól megkérdeztem, mire számíthatunk, amikor a per lefolyt és a bíróság kivonult. Ő azt mondta nekem: két esztendőtil a halálig! Akkor én azt gondoltam, hogy összeesem ott. És végtelen boldog voltam, amikor "csak" két esztendőt mondott a bíró.

1949. április 15-én vitték őket, mind a tizenhatukat, Szegedről Vácra. Vácott azután az uram külön zárkát kapott. A többiek elhelyezéséről nem is tudok. S mivel korábban Cegléden laktunk, ott az állomáson az egyik ismerősünk meglátta, hogy az uramat ott viszik láncra fűzve a többiekkel. Rohant föl ide Pestre az első vonattal, s mondta, hogy tessék elmenni, intézkedni, mert nem tudom, hova vitték a püspök urat. Akkor én leutaztam Vácra. Bementem a kis kapun, illetve bementem volna, de kopogtatásomra kijött egy őr, és kérdeztem, hogy Ordass Lajos itt van-e. Azt a választ kaptam: „Maj’ ha möghót, akkó maj’ mög-tudja!” Ezzel el voltam bocsátva.

Dr. Boleratzky Lóránd: A kihallgatást végző ügyész mindjárt azzal kezdte, hogy közölte vele, ő tisztában van azzal, hogy semmiféle bűncselekményt nem követett el, azonban kénytelen az eljárást lefolytatni. Mire azután Ordass püspök azt válaszolta: „Ügyész úr, nagyon nehéz lesz a lejtőn megállni!” Egyébként azt ügyből kifolyólag ez az ügyész később börtönbe került, és amikor 1956-ban szabadult, nyugatra való távozása előtt felkereste Ordass Lajost, és bocsánatot kért tőle. Az állami büntetőeljárás után, még amikor Ordass Lajos börtönben volt, 1950. április 1-jén, egyházi részről is megindították az eljárást ellene. Ez az eljárás is teljesen mellőzött minden törvényes alapot, ami azután az 1956. október 8-i rehabilitációs ítéletben – ha jól emlékszem – hat pontban egész világosan megfogalmazást is nyert. Tudniillik törvénytelenül volt megalakítva az egyházi bíróság. 13 tagból kellett volna állnia ennek a különbíróságnak és csak 12 tagból állt. Azután a vádlottat meg sem idézték, s védő sem vett részt a tárgyaláson. Tehát minden szempontból törvénytelen volt az eljárás. Anélkül hogy tényállást megállapítottak volna, egyszerűen hivatkozással az állami ítéletre, állásvesztésre ítélték.

Riporter: Hogyan történt Ordass püspök úrnak az 1956-os rehabilitációja?

Dóka Zoltán: Akkor én a Deák téren voltam már – 1955-ben kerültem oda –, de minden eseményről közvetlenül nem tudok. Sok mindenről én is csak a leírásokból értesültem. Azt tudom, hogy tárgyalások indultak ebben az ügyben. Vitatott volt, hogy előbb teológiai tanár lesz-e, vagy közvetlenül visszakerül a püspökségbe. Dezséry visszavonulását az állam nem tartotta nagy gondnak. Ennek az egyházpolitikának egyik jellemzője, hogy a mór, ha megtette kötelességét, nyugodtan mehet. Ezt Káldy ugyanúgy átéltte, mint még sokan mások. Inkább talán csak bizonytalanságról volt szó, hogy meddig lehet elmenni Ordass-sal kapcsolatban. Ez késleltette Ordass közvetlen visszatérését. De az 56-os forradalom meggyorsította az eseményeket, és így a tervezettnél előbb került vissza. A rehabilitáció megtörtént már október elején, de csak a következő év elejére volt kitűzve visszatérése a püspöki székhelybe. 56 őszével azonban ez meggyorsult, amint említettem, és október 31-én tért vissza a gyülekezetébe, a Deák térre és a püspöki szolgálatába is. S ezután egy olyan időszak kezdődött, amikor az állam Ordass-t nagyon értékelte. Ugyanis külföld felé evangélikus vonalon ő volt az egyetlen hitelképes ember. Ha jól tudom, ő volt az első egyházi ember, aki külföldre ment 1956. október 23-a után.

D. Ordass Lajosné: 57-ben újra ki kellett mennie Minneapolisba a Lutheránus Világszövetség világgyűlésre. Akkor választották meg másodszer aelnöknek, ami nem volt szokás. Azt hiszem, egyedül ő volt a Lutheránus Világszövetség történetében, akit kétszer választottak meg erre. Ez bizonyára annak a következménye volt, hogy börtönt járt, szegény. Ott kint úgy fogadták őt, hogy az csodálatos volt. De amikor hazajött, illetve mire hazajött, addigra már négyen az egyház emberei közül kint voltak Moszkvában, és ott megkapták az ukázt, hogy végleg likvidálni kell az egyházvezetést. Természetesen ennek az lett a következménye, hogy amikor hazajött az uram Minneapolisból, akkor az egész Állami Egyházügyi Hivatal 180 fokot fordult.

Riporter: Mit tartalmaz az elnöki tanács 1957-es, 22-es törvényerejű rendelete?

Dr. Boleratzky Lóránd: Ennek a rendeletnek a lényege az volt, hogy a főbb egyházi tisztségek betöltésével kapcsolatban az 1956. október 1-je után történt változásokhoz visszamenőleg az állami hatóságoknak a jóváhagyását kell kikérni. Talán most mondom el az ezzel kapcsolatos jogi álláspontot. Ordass Lajosra ez a jogszabály nyilvánvalóan nem vonatkozhatott. Mégpedig azért nem, mert 1945 szeptemberében választották a Bányai Kerület püspökének, és a rehabilitálása következtében az ő szolgálatában megszakadás nem volt. Az benne van az egyházi rehabilitációs határozatban is egész világosan, hogy az ő püspökségét olyanakk kell tekinteni a rehabilitálás következtében, mint akinek a szolgálatában megszakítás nincs.

D. Ordass Lajosné: 1958-ban is az állam avatkozott bele azzal, hogy egy határozatot hozott, és két óra hosszára Dezséry-t visszahívta püspökként. Pedig Dezséry lemondott. Ő egy borzasztó beszédet mondott az uram ellen. S amikor elvégezte, újra lemondott. Azt már elfogadta megint az állam.

Dr. Boleratzky Lóránd: Így ezzel automatikusan Ordass püspökségét is lehetlenné tették annak ellenére, hogy lényegében semmiféle állami határozatban Ordass név szerint nem szerepel. Tehát ebből ab ovo nem kellett volna még azt a következtetést levonni, hogy Ordass püspöksége semmivé vált, mert hiszen az 1957. novemberi tárgyalások során felmerült egy harmadik egyházkerület felállításának a lehetősége is. Tehát a mód meglelt volna arra, hogy akár egy harma-

dik kerületet felállítsanak Ordass részére. De hát a cél nyilván az volt, hogy Ordassst mindenképpen eltávolítsák az egyház életéből.

Dóka Zoltán: Ordass pozíciójának megítélése a lelkészek körében sok szubjektív tényezőtől függött. Voltak, akik egyszerűen félték, és nem merték vele vállalni ezt az utat. Olyanok, akik tiszta, becsületes lélekkel igent mondtak az ő pozíciójára, de megvallották, hogy nem mernek kiállni, mert a szenvedést nem fogják tudni elviselni, ha esetleg az következik nyílt állásfoglalásukból. Voltak olyanok, akik megzavarodtak. Voltak, akik elvileg is megzavarodtak. Például akik elfogadták, elhitték azt a teóriát – forrásként több helyet is említhetnék, de nem teszem –, hogy itt 1948-ban, tehát a kommunista rendszer elindulásával valami olyan nagy fordulat történt az emberi történelemben, amelynek teológiai jelentősége van. A világkormányzó Isten hozott egy új korszakot, s ezt az egyháznak el kell fogadnia, mert ha nem hajol meg előtte, akkor Isten ellen támad és Isten iránt lesz engedetlen. Ez a teória rendkívül tetszetős volt, nagyon sokakat megbénított, mert nem egyszerűen egy politikai kényszernek a szituációját mutatta, hanem teológiai szituációvá tette – szerintem illegális, teológiai illegitim módon – ezt a helyzetet. Ordass is egyszerűen mint egy engedetlen embert állította be, aki Isten iránt engedetlen, mert nem fogadja el a történelemformáló Isten lépéseit. Csakhogy Ordass, mint általában a lutheránus teológia, azt mondta, hogy a történelem az elrejtőző Isten világa, ahol Istent nem kell kutatni, s róla különböző megállapításokat tenni. Istent ott kell keresni, ahol ő magát megmutatja. A lutheránus teológia szerint Isten megtalálásának a helye a kereszt, ahol Jézus áldozatában Isten az ő szeretetét kinyilvánította. Innen kell kiindulni, mert teológiai ez a nagy fordulat a történelemben! Ehhez képest minden politikai fordulat jelentéktelen.

Terray László: Ordass Lajos teljes szívével, lelkével szolgálta azt az egyházat, amelyben ő fölnőtt, és amelynek a püspöke lett.

Dr. Boleratzky Lóránd: Minnesota állam Vilmar nevű helységében van egy norvég Lutheran Church, vagyis egy norvég eredetű evangélikus templom és egyúttal egyház is, ahol a templomban a Zsidókhoz írt levélre hivatkozással 78 Krisztus-tanúnak a neve olvasható. Ez a névsor Ábrahámmal kezdődik. Olvasható benne a reformátorok neve, azután Bonhoeffernek a neve, és az utolsó előtti név, Berggrav norvég püspök neve mellett az akkor egyedül élő Krisztus-tanúnak a neve, Ordass Lajosnak a neve is olvasható.

Dóka Zoltán: Ordass elkötelezettje volt az igazságnak. Szinte azt mondhatnám, szerelmese volt az igazságnak. Ehhez képest ő nem tudott semmi mást respektálni. Ő mindig ezt a kérdést tette fel: mi az igazság? És ez éppen a lutheránus teológiának is a sajátossága. Ez mutatja, hogy ő mennyire mélyen lutheránus volt. Ő nem a történelmi szituációból indult ki. Nem a történelmi érdekek vezették. Nem a modus vivendi-t kereste. Hanem azt kérdezte mindig, hogy mi igaz és mi nem.

D. Ordass Lajosné: És akkor leültették az uramat ide, ebbe a székbe, és ott ült 20-évig némán és szótlantul.

Kovács Péterné

Híradás egy találkozóról

1998. november 2-án délutánra baráti beszélgetésre szőtt a Keresztyén Igazság szerkesztőjének meghívása. A győr-nádorvárosi Újtemplom nagytermébe jöttünk össze a folyóirat győri előfizetői és olvasói közül közel harmincan. A szerkesztőbizottságból Dóka Zoltán, Ittész János és id. Magassy Sándor lelkészek vettek részt az együttléten. A meghívó „a Keresztyén Igazság szolgálatáról és az egyházi életünk kérdéseiről való beszélgetésre” szövelt.

Luther szép énekével, a *Tarts meg Urunk szent igédben* kezdetű énekkel indult az együttlét. Ezután a házigazda, a folyóirat szerkesztője mutatta be a szerkesztőbizottság jelen lévő tagjait. Majd Dóka Zoltán szövelt az Ordass Lajos Baráti Körnek, s különösen is a Kör folyóiratának, a Keresztyén Igazságnak célkitűzéseiről és szolgálatának aktuális kérdéseiről, hangsúlyt téve a lap címének és önértelmezésének (független evangélikus teológiai és kritikai lap) mindegyik szavára.

A bevezetőt követően a hozzászólók a folyóirattal kapcsolatban azt szorgalmazták, hogy legyen több, az egyszerű gyülekezeti tagok számára is könnyebben érthető, olvasmányosabb cikk. Egyik olvasótársunk, aki személyesen nem tudott részt venni az alkalmon, és írásban küldte el megjegyzéseit, ő is tett ilyen észrevételt. Volt, aki az ifjabb nemzedék bevonását tartaná fontosnak a folyóirat munkájába. Ökumenikus irányban is lehetne tágítani a lapban megjelenő anyagot, hangsúlyozta a beszélgetés egyik – nem evangélikus – résztvevője. Az egyházi életünkkel kapcsolatos megnyilatkozásokból kitűnt, hogy – a hozzászólók szerint – egyházi életünkre sok tekintetben még mindig az elmúlt politikai rendszer nyomja rá a bélyegét, s ennek a helyzetnek gyökeres megváltoztatására lenne szükség. Megfogalmazódott az is, hogy jó lenne megismételni az ilyen baráti-testvéri találkozást, eszmecserét.

Az együttlét befejezéseként Ittész János áhítatát hallgattuk meg a 118. zsoltár 17. verse alapján. (Ezt a következőkben teljes terjedelmében közöljük. *A szerkesztő.*)

Ittész János

A megvigasztaltak éneke

*„Nem halok meg, hanem élek,
és hirdetem az ÚR tetteit!” (Zsolt 118,17)*

Amikor Lühdnsdorf Károly 1931-ben a híres Luther-portrékat rajzolta, jól tette, hogy a reformátor Luther arcképe alá ezt írta: Non moriar sed vivam et narrabo opera Domini, – vagyis a fenti zsoltárverset latinul. Ez Luther egyik, ha szabad így mondani, kedvenc zsoltára volt. Sokszor merített belőle erőt és vigasztalást nyomorúságai, szorongatásai között.

Ezen a testvéri együttléten, amelyen a Keresztyén Igazság szolgálatáról és egyházunk helyzetéről gondolkodunk és beszélgetünk, a mi számunkra is bátorító és vigasztaló lehet ez az ige.

Néhány nappal reformáció ünnepe után vagyunk. Ebben az összefüggésben először is az ennek a zsoltárversnek az üzenete, hogy Isten embereinek és az ő

egész népének a legszebb és legfőbb feladata az, hogy tanúságot tegyenek Isten tetteiről. A róla való bizonyosságtétel szolgálatunk lényege. Ilyen értelemben bizony igaz az, hogy „egy ügyű”-vé kell lennünk. A reformáció munkásainak – és főként Luthernek – az életében lenyűgöző az a szenvedélyesség, ahogy egész életüket erre szánták. S nem is tehettek mást, mert megragadta őket Isten szeretete. Nagy baj van ott, ahol az egyház a tanúságtétel, az Isten igéjének hirdetése helyére mást tesz. Vagy azt mondja, hogy azt ki kell pótolni, ki kell egészíteni valamivel. A mi evangélikus egyházunk életében az ún. diakónai teológia ilyen, nem teológiai indítottságú és ezért vétkes kísérlet volt. Az egyház egyedüli kincse az evangélium, és az is marad. Akkor engedelmeskedünk Isten akaratának és akkor teszünk egyházunk megújulásáért is a legtöbbet, hogyha ebben a ránk bízott szolgálatban állunk helyt: hirdetjük Isten tetteit. Mert lehet, hogy sokan hallották már, de még nem mindenki tudja, hogy szent Fiában nagy dolgokat tett ő értünk és velünk...

Ez az ige, de az egész zsoltár is, amelyből való, a nyomorúságokból kiszabadított ember éneke (lásd az 5. v.!). Ezért is jelentett Luther számára az üldöztetések, a halálos veszedelmek és betegségek idején nagy erőt. Mert megértette belőle, hogy amíg Isten őt használni akarja egyháza építésében, addig életben is tartja. Ha pedig befutotta már a rábízott pályát, akkor pedig mi értelme lenne itt maradni még... Milyen nagy veszedelem a mi életünkben is a kishitőség; ha azt gondoljuk, hogy a körülmények, a testi, lelki bajok erősebbek lehetnek Urunknál. Velünk sem történhet más, mint amit ő rendel vagy megenged. Nagy vigasztalás a szívnek az Istenbe vetett határtalan bizalom!

Ezekben a napokban különösen is sokat gondolunk előrement szeretteinkre. A rájuk való hálás emlékezésünkben távlatot, velük szembeni bűnbánatunkban vigasztalást, a halál félelmével szemben vigasztaló ígéretet is jelent ez a zsoltárvers. Hiszen az élő Jézus Krisztus népe tudhatja, hogy a „nem halok meg, hanem élek” a mi halálunkat is legyőző Úr ígérete. Így születet meg az ő ajándékképpen az örök élet jó reménysége szívünkben. És ez vigasztalás a gyásztól megtört szívűeknek, bátorítás a halál hideg kígyószemétől megrettenteknek. Mert Jézus Krisztus Urunk, aki legyőzte a halált, és a jelen világban hirdetteti a bűnbocsánat és az örök élet evangéliumát, beteljesíti ígéretét, és elhozza örök országát.

És ott az övéinek nem is lesz más dolga, mint az üdvözültek seregében énekelni az ő szent nevének dicséretét.

*Az én Istenemben Bízom ínségemben,
Hogyha bú nyomja lelkem, Ő megsegíthet engem.
Ő minden bajom látja, És jóra fordíthatja.*

*Bár sokat vétkeztem, Hitemet nem veszttem,
Sőt akármely soromban Megnyugszom Jézusomban,
S ha jó a végső álom, Lelkem neki ajánlom.*

*Ha meg is kell halnom, Nincsen mit fájlalnom,
A sirtől én nem félek. Halálomra úgy nézek,
Hogy az nyereség nekem, Hisz Jézus az én éltem.*

*Uram, Üdvözítőm, A mennybe segítőm,
Ki bűnömért szenvedtél, A keresztfán véreztél,
Add, ha elszáll az élet, Mennyben örvendjek veled!*

(Ev. Ék. 343)

Zászkaliczky Péter

Ógyházi perikópák

Széljegyzetek Magassy Sándor könyvéhez

Csak örülni lehet annak, hogy megajándékozottak lettünk a fenti címen megjelent, és „Az Ógyházi Perikóparend alapján kijelölt igék feldolgozásainak kritikai elemzése és prédikációs vázlatok Luther teológiája tükrében” alcímet viselő munkával. Hatalmas anyag, gazdagítón szép lelki és szellemi teljesítmény, amit illenék hálásan megköszönni is. De a szerző a megjelenés mellett a megírást is Isten kegyelme és csodája jeleként értékeli. Szembaja miatt előbb az évek óta tartó munka félbehagyására, majd diktálására kényszerült, az operáció után pedig idősebb korában a szövegszerkesztés rejtelmét is megtanulva lett úrrá az akadályokon. Lelkésztársunk mündezt Isten ajándékának tartva, megrendülten neki köszöni. Így nyilván ő sem vár el az egyházi körökben oly gyakori torzulásként előforduló hálálkodó emberdicséretet. Ha valóban mindenben „egyedül Istené a dicsőség”, akkor az Ógyházi perikópák megírásában és megjelenésében is legyen így.

Hasznos segítőtársnak bizonyult. Azon kevés kedvezményezett közé tartozhatom, akik Magassy Sándor feldolgozásait sokszorosítva szétküldött változatában az A-B-C sorozat perikópaival kapcsolatban a korábbi években is használhattam. Amikor a szerző exegézist ad közre, a textusokhoz megfigyeléseket ír, témát és kifejtett vázlatot közöl, természetesen nem igényli, hogy csak az általa megadott irányok és szempontok szerint prédikáljunk. Esetenként hiányérzettel is fejezem be az olvasást: a feldolgozás üzenete olykor mintha csupán a bibliás, templomos hallgatón felé szólna meg, és ritkábban keresi azokat, akik előfeltételek és keresztény tradíciók nélküli, szekularizált hallgatók. De segítő és vezérlő kalauzáz válik akkor is, ha ellentmondásra készítet és további keresésre ösztönöz. Egy következő alkalommal pedig üzenete meggyőz és foglyul ejt annyira, hogy nem tud szabadulni tőle az ember, és a szószekeken sajátjaként adja tovább azt, ami személyes üzenetként szólította meg az előkészítőben őt magát is.

Abban pedig egyenesen pótolhatatlannak ítélem Magassy Sándor művét, ahogyan a diakóniai teológiának az igehirdetésünkre gyakorolt torzító hatásával textusról textusra és feldolgozásról feldolgozásra szembesít. Idősebb nemzedékként tanúi voltunk annak, ahogyan a Lelkipásztor igehirdetési előkészítőiben túltelgett a csupán etikumot tartalmazó és így kiüresített mondanivaló, a társadalmi üzenetnek mondott szlogenek. Ezt fiatal segédlelkészként lelkészvizsgai dolgozatomban, 1961-ben volt alkalmam szóvá tenni. A dolgozat témája az egyház prófétai szolgálata volt a Lelkipásztor világháború utáni évfolyamai tükrében. Ebben erőszakolt igyekezetnek neveztem azt a szándékot, „amelyik minden igehirdetésbe belemesterkedik valahogyan egy-egy mondatot a békéről, társadalmi kérdésekről. Pl. a Lelkipásztor legkülönbözőbb témájú igehirdetéseiben, a legkülönbözőbb alapigékkel kapcsolatban egy-egy ilyen mondat általában benne van, mint valami szükséges ideológiai mentőkötél. Az az érzésem, mintha ez lenne mainak mondott igehirdetéseink 'nihil obstát'-ja, mintha nem is lenne igehirdetés az, amelyikben ez nincs benne. (...) Így egy mondatként a prédikációkban azt a benyomást kelti: ma nem Jézus Krisztus az egyház fő üzenete, hanem a béke, amelyik el nem maradhat soha, amelyik minden prédikációnk végső kicsengése.” Dolgozatom akkori sejtett fogadtatását és következményeit is előre felvállaltam.

Felidézésével csupán érzékeltetni szeretném, miért rezonálok érzékenyen és mély egyetértéssel a szerző szándékára, aki tükröt szeretne tartani az elmúlt és lezárult korszak igehirdetési gyakorlata és igehirdetői elé. Hiszen félünk szembenézni önmagunkkal. Az elmúlt korszak teológiai értékelése mindmáig nem történt meg. A diakóniai teológia kritikai elemzésével megbántanánk annak még élő, egykor markáns képviselőit, és ezt nem lenne szabad – idézem szabadon egyik laikus társunk véleményét is. Nem tudok igazat adni ennek a látszólagos szeretetnek. Félelemből fakadt vagy tudatos múltbéli tévedéseinket nem takargatni kell, hanem megbánni és tudni: Urunk bűnbocsánata zárja le azokat igazán, és nem az elhallgatás. De ha valaki túlzónak ítélné a diakóniai teológiának az igehirdetést is eltorzító hatását, annak számára egyetlen példát hadd idézzek. Püspöki szájából hangzott el lelkész-szentelésen ugyancsak 1961-ben: „Ebben az igében (...) benne van az evangélikus lelkészi szolgálat programja. A békét munkálni és szolgálni: erre hívott el Isten bennünket, Titeket is, ezt várja tőletek a mai emberiség, magyar népünk is.” Hogy itt a világi békéről volt szó, az az összefüggésekből nyilvánvaló. De jól tudott az is, hogy nem ez lelkészi szolgálatunk tartalma és célja. Lelkészvizsgai dolgozatomban ez az idézet is példaként szerepelt, mint amely igehirdetés csupán a kor eszméit szóllaltja meg. Az így megüresített és megszegényített igehirdetésekkel szemben viszont nincs más alternatíva, mint visszatérni a tiszta forráshoz, így a Magassy Sándor által is programként képviselt, a lutheri teológia által megtisztult üzenethez, az evangéliumhoz.

A szerző hangja a múltbéli torzulásokkal kapcsolatos szembesülésben, olykor a korábbi feldolgozások színvonalának elégtelensége miatt is, gyakorta élelőssé válik. De a kritikai hang miatt csak azok azok sértődhetnek meg, akik vélt tévedhetetlenségük birtokában, a feltétlen igazság kinyilatkoztatásának magabiztosságával és fölényességével memek szólni és írni. Másrészt a szerző önmagával szemben is tud kritikus lenni, erre példa egyik megelőző évben volt írása is, melyben egykori igehirdetési előkészítőjét marasztalja el, ugyancsak élesen. Egyik korábbi év egy gúnyoros céltáblája lettem én is. Nevettem rajta, s azóta sem adok szerzőnknek lényegében igazat. De megsértődni?! A Testvéri Szó írást is együtt írtuk alá annak idején: „Olyan légkört kell kialakítanunk, amelyben az őszinte, testvéri bírálat természetes jelenség mindenki részéről és mindenki felé.”

A jelen kötetek gazdagodása a korábbi évekhez képest, hogy nem csak a háború után 1947-ben újraindult Lelkipásztor évfolyamokban megjelent igehirdetéseket vizsgálja a szerző, hanem visszanyúl a folyóirat kezdetéig. Így lényegében majd egész századunk igehirdetési üzenete és gyakorlata kerül elének, olykor hús-kőrűli szerző prédikációiban is. Ennek a nyereségnek ugyanakkor ára is van. Az elemzések így többnyire csupán néhány mondatos jelzésekre szűkülnek le. Különösen a világháború utáni évtizedek előkészítőinél érzem a korábbi években megszokott, alaposabb értékelés hiányát, amely évtizedek a hivatalossá tett diakóniai teológia által meghatározottak voltak. Ezeket a feldolgozásokat sokan használják is, hiszen az utóbbi évtizedeknek a folyóiratanyaga a legtöbb lelkészi hivatalban megtalálható, így alapos kritikai elemzésük számomra fontosabbnak tűnik, mint a régmúlt bemutatásának szándéka.

Ezek a széljegyzetnek szánt megjegyzések természetesen semmit nem vonnak le az Egyházi perikópák köteteteinek értékéből. Összegzésül csak nagy nyomatékkal kérhetem Magassy Sándort: adja kézbe a többi perikóparend igéi feldolgozását és elemzéseit is, hogy azok is mindenki számára elérhetőek legyenek. Ehhez az anyagi segítséget is meg kell kapnia, hogy kockázat nélkül kiadhassa azokat.

Scholz László

Egyedülli reménység

*Mi vár még rám, amire én nem várok,
Csak félek tőle, nem tudom, Uram.
De bízom, mégoly feneketlen árok:
Kiemeled, aki belézuhan.*

A maradandó sorrend

*Mindig csak felelet az imádságon,
Válasz Igédre – tűz nap, fű hideg szél,
Öröm hálálkodtat vagy nyöget járom.
Meglőztél, Uram, előbb szeretttél!*

Az elűzhetetlen örök kérdés

*Miért e múltás? Taposol haraszton,
Alig nyíltak s ím hervadnak a rózsák.
Miért? Hogy semmi más ne maradhasson
Számadra – csak az örökevalóság!*

A porszem reménysége

*Irdatlan sok lény él, hal e világon
És nemzedéket nemzedék követ.
Egy ember – semmi, számba sem jöhet,
Hacsak az Isten nem tartja őt számon.*

Szeretettel értesítjük Olvasóinkat, hogy 1999-ben folytatjuk előadásorozatunkat a kelenföldi gyülekezeti teremben:

Jan. 14. Kritikai fórum – Vezeti: D. Dóka Zoltán
Febr. 11. Ordass Lajos élete és munkássága – Előadó: Ittész Gábor
Márc. 11. A legújabb egyháztörténelmi kutatások – Előadó: Rózse István
Ápr. 8. Hogyan tovább? – Előadó: Ittész János
Máj. 20. A történelmi Jézus – Előadó: dr. Herényi István

Alkalmaink mindig csütörtökön du. 5 órakor kezdődnek.

Zusammenfassung

Die Winterfolge unserer Zeitschrift beginnt mit der Advent-Predigt von János Itztés: *Unser worthaltender, treuer Gott*, aufgrund Lk 1,67–79. Danach folgt die Meditation von József Szabó: *Evangelium der Alten*.

Sándor Magassy sen. und Lóránd Boleratzky sind die Autoren von zwei Studien, die sich mit dem 1948 abgeschlossenen Abkommen zwischen dem Staat und der Evangelischen Kirche, anlässlich dessen 50. Jahrestages, ausführlich befassen. Dies ist das Abkommen dessen Buchstaben von Beginn an vom sozialistischen Staat gebrochen wurden, auf dessen Geist sich jedoch sowohl der Parteistaat, als auch die ihm dienende kirchliche Leitung immer wieder berufen hat. Das Schreiben von István Herényi zergelgt die Fragen der Einheit der Evangelischen Kirche in Ungarn, wobei er im Zusammenhang mit dem Thema, drei Äusserungen analysiert. Aus dem Buch: *Kleine Bibelkunde* von H. H. Schmid, Professor in Zürich, bringen wir einen Ausschnitt über das Lesen der Bibel.

In unserer Dokumentenspalte veröffentlichen wir den Text einer früheren TV-Reportage. Das Gespräch, in dem unter anderen auch die Witwe von Bischof Ordass zu Worte kam, behandelte die Verhältnisse und Gründe der zweimal erfolgten Beisetzung des Bischofs.

Frau P. Kovács, Presbyter in Győr, berichtet über das Treffen der Leser und Mitglieder des Redaktionsausschusses unserer Zeitschrift in Győr, wo ihre Rolle und die Fragen unseres Kirchenlebens erörtert wurden. Wir bringen auch eine kurze Predigt von János Itztés, die aufgrund Psalm 118,17 zum Schluss des Treffens erklang.

Weiters können wir noch die Bemerkungen von Péter Zászkaliczky lesen über das Werk in zwei Bänden von Sándor Magassy sen., in dem er die Bearbeitung der altkirchlichen Perikopen, bezw. die im Pfarrerrfachblatt publizierten Bearbeitungen kritisch bewertet.

Auch einige kurze Gedichte von László Scholz bereichern unsere Winterfolge.

Summary

Our winter issue begins with an Advent sermon from János Itztés titled *Our Faithful God, who Keeps His Word*, on the basis of Luke 1,67–79. This is followed by a meditation from József Szabó: *The Good News of the Old*.

Two studies – the authors are Sándor Magassy Sen. and Lóránd Boleratzky – are engaged with the agreement of 1948 between the Lutheran Church and the state on the occasion of the 50th anniversary. This is the document which has been violated mainly from the very beginning by the socialist state, but the spirit of which has been much mentioned by the party-state, and by the church leadership serving it. The writing of István Herényi analyses the question of unity in the Hungarian Lutheran Church, while taking into consideration three statements in this topic. We put forward a part from the book of H.H. Schmid, professor in Zurich, entitled *Small Biblestudy (Kleine Bibelkunde)*, about the Bible.

In our Documentaries section we give the text of an earlier television interview. The conversation, where apart from others the widow of the bishop also talks is about the circumstances and causes of the twofold removal of bishop Ordass.

Mrs. Péter Kovács, presbyter of the congregation in Győr gives account of the meeting between the readers of our periodical in Győr and the members of the editorial board, where the service of our journal and questions of our church life were discussed. We bring also the short sermon of János Itztés on the basis of Psalms 118,17 which was given at the end of the gathering.

We can also read the notes of Péter Zászkaliczky about the two volume work of Sándor Magassy Sen. which works out in detail the pericope of the Old Church, and gives a critical account of the studies published in the specialized pastoral journal.

Our winter issue is enriched by some short poems from László Scholz.

E SZÁMUNK SZERZŐI

Dr. Boleratzky Lóránd ny. egyet. magántanár	Budapest
Dr. Herényi István ny. ügyvéd	Budapest
Ittzés János lelkész	Kőszeg
Kovács Péterné presbiter	Győr
id. Magassy Sándor ny. lelkész	Sikátor
Dr. Schmid, Hans Heinrich egyet. rektor	Zürich (Svájc)
D. Scholz László ny. lelkész	Budapest
† D. Szabó József ny. püspök	Győr
Zászkaliczky Péter lelkész	Budapest

* * *

Az Ordass Lajos Baráti Kör üzenetei

Szeretettel felhívjuk Olvasóink figyelmét arra, hogy az OLBK kiadványait a budapesti Huszár Gál könyvesbolt is (Deák tér 4.) árusítja. Írásbeli megrendelésre – a postaköltség felszámításával – vidékre postai szállítást is vállal.

Kérjük Olvasóinkat, hogy az elmaradt előfizetési díjat és minden befizetést OTP csekkben és lehetőleg OTP fiókban rendezzenek.

A nyomdaköltségek emelkedése miatt egy-egy szám előállítási ára már a 140,- Ft-ot is meghaladta. A ráfizetést tovább vállalni nem tudjuk, ezért 1999-től kénytelenek vagyunk a Keresztyén Igazság előfizetési díját évi 600,- Ft-ra emelni. Szíves megértésüket kérjük.

Igen örülnénk annak, ha 15–20 előfizetőnk kétszeres előfizetési díjat fizetne be, hogy ennek fejében ugyanannyi – határainkon túl élő – magyar anyanyelvű lelkésztestvérnek küldhessük folyóiratunkat.

Kiadói tervünk szerint az OLBK legközelebbi kiadványa Ordass püspök 1967-ben Kölnben megjelent *Útravaló* c. áhítatoskönyve lesz. A kiadása sajnos a jelen pillanatban meghaladja anyagi erőnket, minden előfizetési díjhátralék-rendezés, minden befolyó adomány azonban közelebb hozza az áhítatoskönyv megjelenésének idejét.

* * *

A Keresztyén Igazság évi előfizetési díja 1999-től 600,- Ft + postaköltség.

Külföldre 12,- DM.

Egy szám ára 150,- Ft.

Folyóiratunk és kiadványaink megrendelhetők:

Ordass Lajos Baráti Kör

1114 Budapest, Bocskay út 10.